

Édes Anyanyelvünk

IFJÚSÁGI
MELLEKLETTEL

XXVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

2006. FEBRUÁR

ÁRA: 120 FORINT

A TARTALOMBÓL:

Gerendeli György:
Fasírtban és partiban

Zimányi Árpád:
**A befejezett melléknévi
igenév feltételes módja**

Boksay Zoltán:
**Mit, hol, honnan, hogyan
látunk?**

Wacha Imre:
Einstandol

Kemény Gábor:
**Szabó T. Attila
száz esztendeje**

Szakonyi Károly:
**Köszöntő a 2005. évi
Kazinczy-versenyen**

Lőrincze-díj, 2005.

S. Varjú Anna:
Szezont a fazonnal

**És: új szavak,
rejtvények, könyvek**

A nyelvjárás és a nyelvi norma

Az egyik közismert show-műsorban a műsorközlő azon ironizált, hogy Északkelet-Magyarországon az Audi márkanévét *ódi*-nak ejtik. S bizonyára sokan emlékeznek arra a sokat emlegetett reklámra, amelyben egy futballista így szólalt meg: „És az orrodát is *tisztítcsa*”. Joggal háborodtak fel a sportolók, hiszen ezzel a nyelvhasználatlaltal úgy „kerültek képbe”, mintha műveletlenek volnának. Ez a két példa csupán csepp a tengerben annak bizonyítására, hogy nálunk nem változott a helyzet: a nyelvjárásban beszélő ember neveltség tárgya, sőt még rosszabb jelzőkkel is illetik. Máris idézem Juhász Dezső nyelvészt, aki a következőképpen nyilatkozott a Magyar Nemzetnek adott interjújában: „A legtöbbet a kabarészerzők ártanak, mivel hangtanilag kutyult paródiáikkal akarva-akaratlanul a nyelvjárás beszédet imitálják, csakhogy mindig a vidéki bunkó sztereotíp figurájához kapcsolva. A hallgatóságban, ha később a köznyelv hangtanától erősebben eltérő nyelvjárás beszédet hall, a primitívség idéződik föl.” S hiába érvelnek azzal a kabarészerzők, hogy éppen a nyelvjárásban beszélő vidéki emberek nevetnek legnagyobbat ezen a beszédmódon és szereplőn – olcsó és rossz vicc.

A főiskolai hallgatóknak nem győzöm hangsúlyozni, hogy a nagymamát nem „báncsuk”, nem „nyelvműveljük”. Az ő nyelvjárás beszédük a suksüköléssel és a nákolással együtt kifogástalan a saját kommunikációs színterükön: a szomszédokkal, a rokonsággal, a boltossal, az orvossal, a patikussal való beszélgetés, magánmegnyilatkozás során. Ha a nagymama olyan pozíciót, állást kívánna betölteni, amelyben elvárják az emberek (s nem a hagyományos nyelvűvelők!) az igényes köznyelvi formát, bizony el kellene sajátítania a regisztrált: a nyelvjárás beszédéről a köznyelvre. Egyébként a főiskolai hallgatókkal ez minden hétfőig magától megtörténik, hazautazva átváltak otthoni, hazai, nyelvjárás beszédmódjukra. Ez így van rendjén.

Azért vannak biztató jelek is. A fiatal meteorológus, Reisz András nyelvjárás hangzóinak s hangjelzésének (!) is köszönheti népszerűségét. A nyíregyházi rádió vezetőjének regionális köznyelven hangzó tudósításait nemegyszer hallhatjuk a Déli krónikában. Arról nem is beszélve, hogy az interjúalanyok, alkalmi megszólalók nyelvjárás beszéde a világ legtermészetesebb dolga.

Finnországban ez ügyben már jóval előrébb járnak: olyan beszédhelyzetekben, amelyekben korábban a köznyelv használatát várták el, mostanában a nyelvjárás beszéd is elfogadható. Újabb sorozatban jelentek meg különböző nyelvjárásban írott anyagok: vannak már nyelvjárás képaláírással megjelent képregények, nyelvjárásban kiadott helyi újságok, szótárak, szépirodalmi művek. A katékizmus is megjelent több nyelvjárásban. A dialektusokat lehet használni Finnországban mind a nyilvános beszédben, mind írásban, ha a helyzet annak megfelel. Ez nem veszélyezteteti a mindenki számára közös köznyelvet, amely az iskola, a működő tudásközvetítés és a demokratikus közizgatás alapja.

Nálunk is vannak nyelvjárásban megjelent szépirodalmi művek, de ez csaknem kizárólag a Bárczi Géza Kiejtési Alapítványnak köszönhető, s a zárt *e* jelölésében jelentkezik. Mérceteremtő szótárak, versgyűjteményeket, Kalevala-fordítást és egyéb alkotásokat jelentettek meg zárt *e*-vel. Sőt a zárt *e*-t jelölő számítógépes eszköz is van már.

A nyelvjárásosság időnként stílári eszközként is megjelenik. Erre is egy példával szolgálnék. 2003-ban Kisvárdán a határon túli magyar színházak fesztiválján a komáromi Jókai Színház Parti Nagy Lajos Ibusár című művét adta elő. A mű főszereplője egy dilettáns és szentimentális napló- és színdarabszerző. Az együgyű és szépirodalmi ihletettségű, jó szándékú, érzelmmel teli giccsoperett író hős nő palóc nyelvjárásban történő beszélgetése igazi szint hozott az előadásba. Ez a kettősség és szélsőségesítés a komikum forrása volt, de nem úgy, mint a kabarészerzőknél. Egy kissé párhuzamba hozható a situációtérítés azzal, amikor az egyszerű parasztasszony, vidéki ember (jó értelemben, nem pejoratívan!) a hivatalban vagy olyan helyen, ahol úgy véli, nyelvjárás (az ő kifejezésükkel élve: paraszti) beszéde őt megbélyegzi, megpróbál igazodni az igényes nyelvhez, de ez nem sikerül, s hibrid, hiperkorrekt mondatokat alkot. Például: *Joghurtot szívesen fogyasztunk, de a kefirzet aztat nem szeressük.*

2005. október 22-én a II. egri kiejtési konferencián hangzott el, hogy a nyelvjárásosság iránti tolerancia Magyarországon még nem kellő mértékű. S ez nemcsak azért változtatandó meg, mert a saját nyelvjárása része mindenkinek az identitásának, hanem azért is, mert a globalizálódó Európában fontos megtartani és megmutatni nemcsak az összemzeti, hanem a táji kultúrát is, így a nyelvjárásokat is.

Minya Károly

Fasírtban és partiban

Az utóbbi időben egyre többször hallható a mindennapi társalgásban a *fasírtban vannak* kifejezés annak jelzésére, hogy az illető személyek összeveszttek, nincsenek beszélő viszonyban egymással. Nyár közepén egy bulvárlap címodalán is ott állt öles betűkkel a kérdés: „Fasírtban a szerelmespár?” A cikkben a két népszerű Megasztár-tehetség, Tóth Gabriella és Palcsó Tamás feltételezett összekülönbözéséről volt szó.

Nyilvánvalóan a *fasében van* szókapcsolat népetimológiai változatára csodálkozhattunk itt rá. Hétközetes értelmező szótárunkban is így találhatjuk meg. A 'harag', 'neheztelés', 'sértődés' jelentésű *fáché* (fasé) francia eredetű szó. Az új értelmező kéziszótár a *fasében van* mellett már a *fasírtban van* alakot is közli (tréf, azaz tréfás minősítéssel), tehát akár félrehallás, akár szándékolt hatáskeltés volt a keletkezés oka, tény, hogy ma már polgárjogot nyert a bizalmas nyelvhasználatban ez a fura kifejezés. Persze a fasírt (vagdalt hús) mint „közeg” még mindig humánusabb sok olyasmire képest, amibe egymást szokták keverni az egyre durvuló közbeszéd némely szereplői.

„Pedig én úgy éreztem, végig *partiban voltunk*” – nyilatkozta a minap a közismert futballista egy vesztes mérkőzés után. *Partiban lenni* a mai magyar sportnyelvben, úgy látszik, annyit jelent, hogy egyenlő erőt képviselni az ellenfél csapatával. Szótárainkban nem jelenik meg ez a kifejezés, de az sem, amelyre jómagam húsz évvel ezelőtt figyeltem fel a Videoton–Real Madrid kupadöntő első mérkőzése után. A magyar csapat védőjátékosa, Csuha József az elveszített összecsapást követően a következőt mondta: „Harminc percig *pariban voltunk*.” S valóban, a közönség is úgy láthatta: harminc percig egyenlő erők küzdelme zajlott a pályán. A *pari* ugyanis, ez az olasz eredetű kereskedelmi műszó 'egyenlő érték'-et jelent. Ennek a használatára már van példánk akár a szépirodalomból is. Jókai több regényében használta. A Fekete gyémántok egyik szereplőjét idézem: „On *al pari* vásárol bondavári részvényeket.” Itt az *al pari* jelentése: névértéken alul. A mai kereskedelmi szaknyelvben a *parin áll*, tehát az *-n*, nem pedig a *-ban* ragoz alak használatos, ám így mint régebbi sportnyelvi sajátosság legalább analógiás esetként értelmezhető. De most már a *parti* végképp győztesnek látszik.

Lehet, hogy az eltelt idő alatt nemcsak a futballtudás, hanem a nyelvi műveltség is megkopott?

Gerendeli György

TARTALOM

Minya Károly: A nyelvjárás és a nyelvi norma	1
Gerendeli György: Fasírtban és partiban	2
Zimányi Árpád: A befejezett melléknévi igenév feltételes módja	3
Zilahi Lajos: Doktorok <i>doktor</i> nélkül	3
Boksay Zoltán: Mit, hol, honnan, hogyan látunk?	4
Wacha Imre: <i>Einstandol</i>	4
Balázs Géza: Miért érdekes? Magánhangzó-kihagyás: <i>Érdks? Érdkl?</i>	5
Bogárdi Mihály: Szösszenetek	6
Bedő J. István: Milyen <i>konyhanyelven</i> írunk?	6
Kemény Gábor: Szabó T. Attila száz esztendeje	7
Jakab István: Mondatszerkesztési tanácsok	8
Batár Levente: Különleges fosztóképzős szavak	8
Baksa Péter: „Van-e szükség nyelvűvelésre?” Többre!	9
H. Varga Márta: A <i>hirtelen</i> ürügyén hirtelen	9
Máté Bálint: Fiatal nyelvűvelők 2. találkozója – A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport konferenciája	10
A Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány közhasznúsági jelentése 2004-ről	10
Kalcsó Gyula: Kiejtési konferencia Egerben	11
Szakonyi Károly: Köszöntő a 2005. évi sátoraljaúj helyi Kazinczy-versenyen	12
Balázs Géza: A nyelvűvelés köszöni, jól van!	13
Máté Bálint: Jelentés a <i>Jelentés...-ról</i>	14
Lőrincze-díj, 2005.	15
Dóra Zoltán: <i>Valamennyi</i>	15
Holczer József: Gondolta a fene	15
Heltainé Nagy Erzsébet: Gazdasági társulások új rövidítései: <i>nyrt.</i> és <i>zrt.</i>	16
Büky László: <i>Időkapszula</i>	16
Új szavak, kifejezések (38.)	17
Szerkesztőségünkbe beérkezett új nyelvészeti kiadványok	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztretjtvény	19
S. Varjú Anna: Szezon a fazonnal	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20
Iffjúsági melléklet	I–IV.

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvűpolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvűpolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai: Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe: 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F I. em. Telefon: 411-6500/5353

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 122. Honlap: edesanyanyelvunk.anyanyelvpolo.hu (vagy: edesanyanyelvunk.anyanyelvpolo.hu) Villámposta: ea@anyanyelvpolo.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.). Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél. E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu, fax: 303-3440. Információ, reklamáció: 06 80 444-444. További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt. és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 120 Ft.

Az Anyanyelvűpolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Belépési nyilatkozat kérhető: Anyanyelvűpolók Szövetsége, 1126 Budapest, Böszörményi út 20–22. Tel./fax: 3555-590

Az Édes Anyanyelvűnk szerkesztőbizottsága: Balázs Géza, Bencédy József, Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke), Fábrián Pál, Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Lapunk kiadását az EGIS Gyógyszergyár Rt.,

az Oktatási Minisztérium,

a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma,

valamint

a Nemzeti Kulturális Alapprogram segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 330-7186, 06 20 473-4084

Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

Fellőtt volna hordozórakéta?

A befejezett melléknévi igenév feltételes módja

Az igenevek látszólag egyszerű fogalma és nyelvi szerepe manapság mégsem olyan nyilvánvaló dolog. Írásunk szakszerűnek tűnő címe mögött talán nem is veszi észre mindenki a turpisságot: feltételes módja az igének van, az igenévek viszont nem lehet. Legalábbis eddig nem volt, ám a Magyar Rádió egyik külföldi tudósítójának sajátos fogalmazásmódja megcáfolja ezt a nyelvtani tényt: „A tengeralattjáró fedélzetéről *fellőtt volna* hordozórakéta első fokozata csak 83 másodpercig működött, azután leállt.”

Természetesen egyedi jelenségről van szó, ám rendkívül érdekes példáról, amely a nyelvi rendszer kereteit feszegeti. Mivel előre megírt, majd felolvasott tudósításban hangzott el, a véletlen elszólás eshetőségét kizárhatjuk, és joggal feltételezhetjük a tudatosságot, az egyediségre való törekvést, az újítás szándékát e fogalmazásmód mögött. Ha pedig így van, szabálytalansága ellenére az alkotó nyelvhasználat megnyilvánulásának tarthatjuk, melyről, íme, megtapasztalhatjuk, hogy nem csupán az írók, költők kiváltsága. A mondat egyébként logikusnak tűnik, és alakulhatott volna nyelvtani rendszerünk úgy, hogy elkülönül a „feltételes igenév”, de hát ez csupán idézett példánkban létezik.

Maradjunk továbbra is az igeneveknél! A beálló melléknévi igenévre is van hasonlóan érdekes példánk. Televíziós beszélgetésben hangzott el a következő: „*Elmondandó vagyok*, hogy miért született ez a felemás döntés.” Ez alkalommal a megnyilatkozás erősen választékos igényű volt, és ehhez az archaizálás eszközt alkalmazta a politikus vendég. Nyilván jövő időt akart kifejezni, ám az igenév és a létige efféle kapcsolata helyett a puszta *-and*, *-end* időjeles alak létezett a 19. századig: *én elmondandom a történetet, ő elmondandó valamit*. Szerepét utóbb teljesen átvette a segédige változat (*el fogom mondani*), illetőleg a jelen idő (*elmondom; majd elmondom*).

Ugyancsak jövő idő következik, ám másféle szerkezetben: *Ötmillió év múlva elszaporodott Európában a gyapjas mormota* – szöveg egy tudományos ismeretterjesztő tévéműsor szövegálmondása. Amíg előző példánk létrejöttét a választékosságon kívül a jó hangzás és a határság is segíthette, addig az utóbbi mondat nyelvtani különlegessége a szintiszta logikának köszönhető. Az elől álló időhatározó pontosan ki-

jelöli a mondat időkeretét, ám vele látszólag összeférhetetlen a múlt idejű igealak. Bár mai nyelvi rendszerünkben hiányzik ez az árnyalt különbségtétel, felismerhetően befejezett jövő időről van szó, tehát olyan időről, ami más nyelvekben, így a mai angolban is él. Tehát valóban létező kívánalom a szűknek érzett időkeret bővítése.

Ugyanígy jellegű mondatot köszönhetünk Ady Endrének Egy jövő költő című versében: *Mikor majd a magyar kertekben / Elfogyott az ember: a róza...* Ritka volta ellenére nem kell szabálytalanságnak fel-fognunk ezt a szerkezetet sem, ugyanis a Magyar Tudós Társaság 1846-ban kiadott nyelvtanában megtaláljuk a múlt és a jövő összekapcsolását, a befejezett jövő időt: *írok – írandottam – írni fogtam*. Egyébként a kötet hangsúlyozza, hogy ennek a formának már akkor sem volt különösebb szerepe a mindennapok nyelvhasználatában.

A szépirodalom további példákkal szolgál arra, hogyan alakítják, gyúrják nyelvünk anyagát a művészek. Az egyéni szóhasználat remekbe szabott példái és az egyedi költői képzalkotás mellett – legalábbis az átlagember előtt – kevésbé ismert és kevésbé gyakori eljárás a tudatos nyelvtani szabálytalanság, az úgynevezett grammatikai metafora. Következő példánk a vonzatváltást szemlélteti Petőfi Sándor elbeszélő költeményéből, a János vitézből: *Amint ezt gondolta, szaladni is kezdett, / S az óriás felett átment a vizet. Az átmege ige vonzatszerkezetébe a helyhatározó tartozik bele: átmege valamin vagy valami fölött, a tárgy nem, idézetünkben mégis az utóbbi szerepel, és ettől válik egyedivé a szövegrészlet. Hasonló jelenséget tapasztalunk József Attila Köntösök című versében, ahol szintén az igéhez kapcsolódó tárgy jelenti az újítást: *Remegni kell a vérsötét, / gyökérsző Bánat köntösét...* Nem csak Ady Endre ragozta a köznyelvtől eltérően a *fáj* igtét, de most csak tőle idézünk: *Cselédjei az Akaratnak / Titkon fájunk most magunk...**

Talán ennyi példa is elég, hogy belássuk: sok minden lehet a nyelvben, olykor még lehetetlennek tűnő dolgok is.

Zimányi Árpád

Doktorok doktor nélkül

Hosszabb ideje figyelek egy jelenséget, s mivel mind több adatával találkozom, egyre jobban bosszant. Nem is tudom, minek nevezem: figyelmetlenségnek, a tények figyelmen kívül hagyásának, értelmetlen nagyvonalúságnak. Úgy látom, terjedése felgyorsult, a televízió feliratozásában mindennapos, szólnunk kell róla.

Egyre jobban zavar, hogy felvezetésekben, bemutatásokkor orvosokat, jogászokat a *doktor* elhagyásával köszöntenek. Pedig ebben a helyzetben ez jár nekik. Bemutatás után nem kell doktorozni őket, akkor, első alkalommal azonban a fenti két, diplomás kategóriában nem lehet elhagyni a név elől. Nem hiszem, hogy örülne valaki, ha *doktor* nélküli munkatárs írna neki receptet a rendelőben, vagy hasonló „jogász”, „ügyvéd” intézné a peres ügyeit. S egyébként is: van-e joga bárkinek is egy orvos, jogász munkával szerzett, a szakmájához tartozó címét elhagyni? Bemutatáskor – szerintem – nincs.

Erre a furcsa visszaélésre az élet sok esetet produkál. A Népszabadság 2005. július 30-i számából idézek: „A sarokban, tőlem két lépésre ül Farkas Ernő ügyvédje, Kovács János, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közigazgatási Hivatal vezetője.” A riport írója duplán hibázott a *doktor* elhagyásával, hiszen nem csak ügyvédként mutatta be hibásan a nevezettet, hanem a közigazgatási hivatal vezetőjeként is: ezekben a munkakörökben – éppúgy, mint a jegyzőknél – kötelező a jogi végzettség. A pontos bemutatás után természetesen magam sem hiányolom a *doktor* ismételtetését, a fenti helyzetben azonban min-

denképpen. A példákat tovább sorolhatnám, e helyett azonban az utóbbi bő egy hét – 2005. augusztus 8–17. – két televíziós adatát említem még meg. Az Este műsorában dr. Petrétei József igazságügyi miniszterrel beszélgetett a műsorvezető. A feliratban ez állt: Petrétei József igazságügyi miniszter. A minisztereknek nem előírás a doktori cím, csak az egyetemi végzettség, de nem mindegy, hogy a pénzügy-, oktatási, informatikai miniszter, vagy éppen az egészségügyi vagy igazságügyi miniszter doktor-e vagy sem. Ugyanezért hibáztatom ugyancsak az Este ezen feliratát is: Vojnik Mária egészségügyi minisztériumi államtitkár. Nem arról van szó, hogy annak neve elől is hiányolnám a *dr.*-t, aki társadalomtudományi vagy természettudományi karon doktorált. Náluk sem szégyen, persze, azoknál azonban kötelező, de legalábbis illendő volna kitenni – orvosoknál, jogászoknál –, akik foglalkozással járó címként kapták meg. (Az augusztus 20-i kitüntetettek felsorolásakor a Népszabadság listája precíz volt.)

Az említett esetek nem nagy dolgok, nem rendítik meg az érintett szakembereknek kijáró társadalmi megbecsülést. Mégis azt mondom, adjuk meg a császárnak, ami a császáré... Azért is, mert megoldoztak érte, meg azért is, mert ha nincs jogunk az előírt szakképesítésre vonatkozó jogszabályt figyelmen kívül hagyni, akkor legyünk méltányosak azokkal szemben, akik eleget tettek az előírásoknak.

Zilahi Lajos

Ha utánajárás nélkül, rendszeresen akarja megkapni lapunkat, javasoljuk, hogy fizessen elő rá. (Az előfizetési tudnivalók megtalálhatók a 2. oldalon.) Lapunk ára 2006-ban is 120 forint marad! Az Anyanyelv-ápolók Szövetségének tagjai – az éves tagdíj fejében – az újságot illetménylapként kapják.

Mit, hol, honnan, hogyan látunk?

Eléggé különösek a *lát* ige helyhatározói vonzatai. Bennük feltehetően az a szemlélet őrződött meg, ahogyan elődeink a látásról gondolkodtak. Szemléletük rekonstruálását megkísérlni – a tévedések és melléfogások veszélye ellenére – nagyon vonzó feladatnak ígérkezett.

Az alábbi, közismert dalban két helyszín szerepel:

Ha felmegyek a budai nagy hegyre,
Letekintek, letekintek a völgybe.
Ott látom a kicsi, kertes házunkat.
Édesanyám szedi a virágokat.

Aki látja a házat, a hegyen van. És hol látja a házat? Ott lent, a völgyben. A cselekmény nem ott történik, ahol a cselekvő tartózkodik.

Ugyanez a szemlélet ismerhető fel Petőfinek abban a verssorában, hogy

Látod amottan a téli világot?
és abban a szólásmondásban is, hogy

Láttam én már karón varjút!

A *hol* kérdésre válaszolva tehát a látás tárgyának a helyét kell megneveznünk. Ez a szokatlan vonzat a *lő* igére is jellemző. Kittenberger Kálmán, a híres Afrika-vadász annak bizonyosságként, hogy az oroszlán nem veti meg a döghúst, így emlékszik vissza egyik vadász-kalandjára: „A legszebb oroszlánomat olyan dög mellett lőttem, amelyen még éjszaka is döngtek a legyek.” A lövés helyén, a dög mellett természetesen az oroszlán volt, és nem a vadász, aki lőtt. Egy másik idézet: „[Kittenberger a bivalyt] jobb csövel lapockán lőtte.” Az Értelmező Szótár egyik példamondata is egy testrészt jelöl meg a lövés helyeként: „Homlokon lőtte a medvét.”

A cselekvő helyének a kérdészava pedig (alkalmas idézet híján a nyelvérzékünkre hagyatkozva) mind a két ige esetében a *honnan*. (Honnan látta a házat? Honnan lőtt az oroszlánra?) A *lát* és a *lő* helyhatározói vonzataiban tehát analógia figyelhető meg. Az analógia léte sugallja azt a feltevést, hogy a régiek a szemet is valamilyen kibocsátó szervnek vélték; feltehetően az íj mintájára, amely a nyilat bocsátja útjára. Ez a szemlélet nyomokban mai gondolkodásunkban is fellelhető, bár tényeken vagy meggyőződésen alapuló hitele nincs. Élt vele például a XIX. század költészete, amikor méltó kifejezést keresett a női szemek varázsának a leírására. Meg is találta: nyílról és lövésről olvashatunk a versekben. Arany János költeményében Rozgonyinét így üdvözlö a király:

„Fogadj Isten, húgom asszony,
Itt az ütközetben;
Nyilat ugyan, amint látom,
Hoztál szép szemedben –”

Vörösmarty pedig így ír:

Mégis hová jár szép szemed?
Mért lő rám hév sugárt?

A szem sugarát nemcsak (rá)lőni lehet valakire vagy valamire, hanem rávetni is szép finoman. Kukorica Jancsi így kérte Iluskáját:

„Vesd rám sugarát kőkényszemeidnek”.

Régen többen, ma kevesebben vallják, hogy a szemmel szuggerálni lehet. Abban viszont egyetérthetünk, hogy a szem sokféle érzelmet tud kifejezni; szeretetet, örömet, meglepődöttséget, boldogságot, diadalt, meglepetést, bánatot, riadalmat, rémületet, gyűlöletet stb. A szem jelzéseire nagyon érzékenyek vagyunk. A szemmel verés a szemnek tulajdonított ártó hatás. Ipolyi Arnold szerint ebben az „álhitben” az ókorban

sem az ifjabb Plinius, sem Vergilius nem kételkedett. Ugyancsak ő ír arról, hogy a szemmel verést a „szemből sugárzó delejes erővel” gondolták magyarázni. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy Ipolyi munkássága idején a mágnesség-ről még a fizikusok is csak igen keveset tudtak.

Hiba lenne feltételeznünk azt, hogy csak a mi őseink hittek a szem által kibocsátott sugarakban. Egyes ókori filozófusok szerint a szem látósugarakat bocsát ki, amelyek letapogatják a tárgyakat. Mások azt vallották, hogy nem a szemből indulnak ki sugarak a tárgyak felé, hanem kis képek válnak le a tárgyakról és kerülnek be a szemünkbe. Ezt az elméletet hirdeti Lucretius (Kr. e. 96–55), Epikuros követője. *De rerum natura* (A természetéről) című művének fordításában a következők olvashatók (negyedik könyv, 49–52., 224–225. sor):

Gyöngéd képecskék, alakocskák szállnak a légben
(...) színre, alakra azon testekre hasonlók,
Melyek testéről mintegy leszakadva bolyongnak. (...)
Innen van, hogy bárhová is vetjük szemünket,
Szállton szálldos rájuk a dolgok színe, alakja.

Igaz, hogy – mai megítélésünk szerint – ez a Lucretius által lefestett kép áll közelebb az igazsághoz, de megértjük Hérónt (Kr. u. 1. század) is, aki a geometriai optika törvényeit a látósugarak feltételezésével értelmezte, nem pedig röpködő képecskékkel.

A *lát* és a *lő* vonzatainak összehasonlítása azt igazolja, hogy elődeinknek volt valamilyen, immár elég jól körvonalazható elképzelésük a látásról. A lényeg az, hogy ilyen létezett, nem pedig az, hogy mennyire volt helyes. Mint szellemi hagyaték ugyanúgy a múltból szól, mint egy sírban talált, művészi értékű régészeti lelet. Történetesen ez a hagyaték nem egy sírból, hanem a nyelv kincsesládájából került elő. Bár az a kép, amelyet sugall, nagyon eltér attól, amit a tudomány az elmúlt három-négy évszázadban a fény természetéről és a szem működéséről megállapított, számunkra lehet olyan kedves, mint egy népmese, egy ősi népdal vagy egy palmettás díszítésű tarsoly-lemez.

Boksay Zoltán

Einstandol

Június közepe táján a VI. kerületi Hunyadi téren át – eléggé el nem ítéhető módon: égő cigarettával a kezemben – hazafelé tartottam. A térnek napközben eléggé vegyes az ott lebzselő közönsége.

Egy férfi lépett hozzám:

– Uram, ne haragudjon...

Láthatóan kérni s nem kérdezni akart valamit. Azonnal félbeszakítottam: „Nincs pénzem...” – Hiszen, aki megszólított, láthatóan nem munkából élő, de erőteljesen munkabíró és nem is rosszul öltözött férfi volt, magam pedig nyugdíjas vagyok. A harminc-harmincöt év körüli férfi így folytatta:

– Csak egy szál cigarettát kérek.

Megkínáltam. Mire ő:

– Uram, ne haragudjon, hogy *einstandoltam*...

Nagyon meglepődtem. Nem az *uram* megszólítás miatt, hiszen ez már a lejmoló, tarháló körökben is általánossá vált a korábbi *főnök*, *haver* helyett. Sokkal furcsább volt a láthatóan magasabb iskolát nem végzett férfi szájából az *einstandol* igét hallani. Ezt magam – bár eléggé koros vagyok – nem pesti születésű lévén, csak Molnár Ferenc regényéből, a Pál utcai fiúkból ismertem, abból a jelenetből, amikor az erősebb fiúk elveszik a gyengébb fiatalok játékgolyóit. Hallani is csak irodalmat kedvelők szájából hallottam, bizalmas, családi beszélgetésben, tréfás, bizalmas, „idézőjeles” kifejezésként.

Lehet, hogy ennek a férfinak a megnyilatkozásában az általános iskolában kötelező olvasmány szóhasználata élt tovább? Vagy – ha rejtve is – a XX. század elejének némettel kevert nyelvhasználatára?

Wacha Imre

Miért érdekes?

Magánhangzó-kihagyás: *Érdks? Érdkl?*

Aligha kérdőjelezi meg bárki is, hogy az informatikai forradalom vagy társadalom, avagy egyszerűen a hétköznapi életünkbe beköltöző informatika mennyire átforgatja a világot. Eleinte csak az tűnt fel, hogy új (jórészt angol) szavak érkeznek a nyelvekbe, majd egyszer csak elkezdtek szaporodni a számítógépek a hivatalokban, azután már nemcsak a hivatalokban. A gyerekek „számtech”-re kezdtek járni, és egyre könnyebben engedték őket a számítógépekhez. Átkeresztelték a művelődési házat teleházra (határainkon túl is sok helyen). Csökkenni látszik a digitális szakadék, egyre több nagyszülő ismerkedik a számítógéppel. A mobiltelefon elérte a legkisebbeket és a legidősebbeket is.

A számítógép, a világháló, a mobiltelefon hatására az emberek lényegében megváltozott körülmények közé kerülnek: információszerezési és -továbbítási szokásaik átalakulnak, egyre többen fordulnak a „nethez”, és ritkábban járnak könyvtárba, mellőzik a kézzel írott levelet, inkább egy „emilt” röppintenek világgá, s hogy egyszerűbb legyen a dolog, esetleg rögtön egy „körímelt” küldenek... „Mobilon” mindenki bárhol elérhető, furcsa helyzetekben bukkan föl a telefonáló ember. Az etikett persze nem tart lépést a technikai fejlődéssel, ezért a világháló technikái, vagyis a honlapok gazdái, szerkesztői (moderátorai) „netiketteket” gyártanak, és mintha újra kellene tanulnunk a telefonálást is.

A nagyszülők is örülnek annak, hogy az unokát bármikor fölívhatják, még akkor is, ha egy esetleges, az unokától származó sms-t már szemüveggel sem mindig tudnak elolvasni, értelmezni pedig végképp nehezen.

Pedig a gyerekek olyan jól megvannak egymással sms-nyelven is. Sebesen járnak ujjai a billentyűzeten, pillanatok alatt beírják üzeneteiket, vallomásaikat a mobiltelefonba. Néha egészen komoly, világraszóló üzenetek is születnek. Hiszen hallottunk már sms-jókívánságokról (mintha pótolnák a postai üdvözlőlapot), de még sms-novelláról is. Arról nem is beszélve, hogy sms-ben érkezhethet hír, sőt talán még tanári figyelmeztető is: a gyerekek ma nem ment iskolába...

Hogy minden mondanivaló elmondható legyen egy sms-ben, rövidíteni kell. A mondanivaló rövidítésének, egyszerűsítésének számtalan módszere alakult ki már a beszélt nyelvben is. Ezeket most továbbfejlesztjük az sms (és persze a világhálón a cset, vagyis a csevegőcsatorna) használójára.

A számos szűrővídító eljárás közül most csak egyet veszünk szemügyre. A magánhangzó-kihagyást. Ezzel azt akarjuk bizonyítani, hogy a kultúrában ritkán bukkan föl valami egészen új, valami teljesen gyökértelen jelenség. Az emberiség már számos lehetőséget kipróbált, ezek közül némelyeket elvetett, majd esetleg évszázadok múltán mégis visszanyúl hozzájuk. A hagyomány talán ép-

pen ezért nem meghaladott valami, némelyik eleme újra fölbukkan, és megváltozott körülmények között is tovább él.

Ilyen jelenség a nyelvben a magánhangzó-kihagyás. Az sms-ekben, magánjellegű e-mailekben fölbukkant a rövidítésnek, az egyszerűsítésnek ez az elemi módja. Vagyis az, hogy egy szóból kihagyhatók a magánhangzók. Persze azért nem mindig, mindenből. Ilyen adatokat gyűjthetünk a különféle internetes szótárakból, adattárakból.

Csak egyes magánhangzókat kihagyó formák:

érdkl = érdekel
kvzik = kávézik
kileptt = kilépett
hol lksz = hol laksz?

Az összes magánhangzót kihagyó formák:

fgdb = fogd be!
pst = Pest
csk, ck = csak

Szótagot, szórészt kihagyó formák:

elm = elment
bist = biztos, esküszöm
sztem = szerintem

A rövidítésre számos más forma is létezik, de egyelőre maradjunk ennél: a magánhangzókat, illetve olykor már szótagokat is kihagyó formáknál. Mint látható, három nagyobb típust különböztethetünk meg. A csak egyes magánhangzókat kihagyó megoldásban talán a legkönnyebb a mondanivaló föllevenítése. Különösen akkor, ha információban nagyon gazdag, első szótag(ok) nem sérül(nek): *érdkl, hol lksz*. Ezeket a formákat föltehetőleg mindenki ki tudja olvasni. Rejtélyesebb és persze takarékosabb az összes magánhangzót kihagyó megoldás. Ezekben az esetekben már nagyobb leleményességre van szükség. De tény az is, hogy egyes, a magánhangzóiktól megfosztott formák akár meg is gyökeresedhetnek, vagyis sokan és csak így használják őket: *fgdb, csk*. Végül pedig ott vannak a radikális rövidítések, a szótagelhagyások (természetesen ez esetben is inkább az utolsó szótag maradhat csak el, illetve a ragozás miatt talán mégsem): *elm, bist, sztem*.

Az eljárás lényege abban a felismerésben van, hogy a szavak, mondatok sokszor rövidítve, csonkán is értelmezhetők. Ezen az eljárás alapul egyébként a jegyzetelés is. Ha gyorsan kell írni, akkor csak a leglényegesebb

dolgokat írjuk le, a lényegteleneket kihagyjuk. Az sms-nyelvben felbukkanó magánhangzó-elhagyás azon a régi fölismerésen alapul, hogy a magánhangzók kihagyásától még könnyen megfejthető marad a szókép, az értelem. A mássalhangzók elhagyásakor sokkal nehezebb, sőt többnyire lehetetlen a mondanivaló megfejthetése. Tegyük egy próbát! Nézzük a címbebeli kérdést előbb részleges magánhangzó-, majd mássalhangzó-elhagyással:

érdkl?
érdee?

Nyilvánvaló, hogy a magánhangzó-hiányos forma könnyebben felismerhető, mint a mássalhangzó-hiányos. Ha teljes magánhangzó- vagy mássalhangzó-elhagyást választunk, akkor már mindkét esetben alig értelmezhető a mondanivaló: *rdkl? éee?*

Mire jött itt rá az az sms-ező, aki először használt ilyen formát? Egy fontos fonetikai, beszédelfogási tényre: vagyis arra, hogy miként lehet a legkevesebb információs veszteséggel rövidíteni. Mennyire új ez a gondolat? Mennyire új az sms-írásmódnak ez a jelensége? Nem új. Bizonyos írásmódokban, így például az héber és az arab írásban nincsenek,

valamint az ősi rovásírásban sem voltak magánhangzók. Az ilyen írásmódokban a magánhangzókat oda kell érteni. Ugyanezen az elven alapul a gyorsírás is. Egy-egy elnagyolt jellel mutatja ugyan a magánhangzók magas vagy mély voltát, de magukat a magánhangzókat (hacsak nem kell például egy nevet betűzni) nem írják le. A szótagok kihagyására, pontosabban bizonyos szótagok összevonására ugyancsak van példa az írástörténetben. Ez a betűkapcsolás vagy -összevonás (ligatúra).

Nagyon jó íráshasználó volt tehát az az első sms-ező, aki kitalálta, mondjuk inkább így: újra kitalálta

az írásnak ezt a módját. Visszanyúlt a kultúrában egy ilyen, már feltalált és egyébként a magyar kultúrában sem ismeretlen írásmód. Mielőtt azonban még azt gondolnánk, hogy ez csak a magyar nyelvre lehet jellemző, gyorsan írjunk le néhány, a magyar sms-ezők vagy csetelők gyakorlatában ismert angol rövidítési formát is: *thx* = thanks; *ppl* = people; *pls, plz* = please.

Hadd búcsúzzam most azzal, hogy i. e. is megvolt már ez a rendszer. Tudják, hogy mit jelent az internetes nyelvben az i. e.? Időszámításunk előtt? Nem! Internet előtt!

Balázs Géza

A magyar rovás- és gyorsírás hasonló rövidítési elvei

Forrai Sándor: Az ősi magyar rovásírás (1994) alapján

1. A rovásírásban a mássalhangzók elé (a gyorsírásban mögé) kell az *e* hangot olvasni.
2. A rovásírásban a betűösszerovásokra, egybeírásokra korlátlan lehetőség van.
3. A mássalhangzók alakjának csekély módosításával lehet magánhangzókat jelölni.
4. A magánhangzó-harmónia, illetve hangrendi illeszkedés alapján magánhangzók kihagyhatók.
5. Vegyes hangrendű szavakban a hangrendszakadást viszont jelölik.
6. A szóvégi magánhangzók jelölése kötelező.
7. Torlódo mássalhangzók kihagyása.
8. Két vagy több szó egybeírása, különösen akkor, ha a szó utolsó és a következő szó első betűje ligatúrára ad lehetőséget.
9. Jelmegtakarítás szempontjából fonetikus írásmód alkalmazása.

Szösszenetek

Tettenérés

Ebben az állításban *tetten érhető...* a szövegben *tetten érhető...* az idézett törvényszakaszban *tetten érhető...* ebben a gondolatban *tetten érhetjük...* És így tovább, a végtelenségig. Hol van itt a tett? A tolvajt lehet tetten érni, de már egy csalót is inkább csak akkor, ha éppen írja a hamis írást. Megint egy kifejezés, ami járványszerűen terjed. Senkinek se tűnik fel, hogy valakit valamiféle cselekedete során lehet tetten érni. Egy kijelentést, egy leírt szöveget nem lehet *tetten érni*, mert az írás, a gondolat nem cselekszik. Legföljebb cselekvésre, tette készítésére, amiben már lehet valakit, valakiket tetten érni. Hamlettől tudjuk, a tett halála az okoskodás. *A tettenérés halála pedig a helytelen használata.*

Megtalálták

Megtaláltak egy középkori csontvázat... *Megtaláltak* egy elrejtett kincset... *Megtalálták* a szövegben a hibát... *Megtalálni* azt lehet, aminek a létezéséről legalább sejtésünk van. A váratlan felfedezésre inkább azt kell mondani: *találtunk* ezt vagy azt. *Találtunk* egy csontvázat, elrejtett kincset *találtak*, *találtak* egy hibát a szövegben. En pedig ezt a hibát *találtam* számtalan szövegben. Nem pedig *megtaláltam*, mert hiszen azt reméltem, hogy a szöveg hibátlan, nem is sejtettem, hogy hibára akadok, ennek ellenére *találtam* hibát. Ha sejtettem volna, és kerestem volna, és *megtaláltam* volna, akkor helyes a *meg*...

Hibát vét

Végre egy jó hír, hiszen ha valaki *elvéti* a hibát, akkor bizonyára helyesen cselekedett! A polgármester *hibát vétett*, amikor elrendelte... Pedig csak *hibát követett el*. Remélem, én nem követtem el hibát, nem vétettem el semmit, amikor ezeket leírtam.

Bogárdi Mihály

Milyen konyhanyelven írunk?

Talján (eredetű) hatások

Az igazat megvallva, a talján hatások nem sznobságból erednek – mint a korábban említett franciák –, egyszerűen mindennek a világgpiac az oka.

A szakácsok egyre-másra *polentá*-val kórik a pecsenyét, *rukolá*-val állnak elő, ha díszíteni akarják. Tessék elképzelni, hogy csupán a salátafélék kategóriájában a következők tűntek fel a mindennapi használatban: *frisée*, *lollo rosso*, *endívia*, *cikória*, *radicchio*.

Mit tegyünk ezzel a *polentá*-val? Ugyanis ha lefordítjuk, csupán kukoricakása, kukoricamáslé, puliszka. Egyszerű paraszti étel volt, és ma is az az olasz északon. De ezekhez az ételnevekhez a szegénység, sőt a nyomorúság képzete társul. Ha talján földről jön, akkor elegánsabb, gazdagabb?

Ám a kellemesen csipős ízű *rukolá*-t (nevezzük most olasz néven) írják *rukolá*-nak, *rukkolá*-nak is. (Talán mert ezzel rukkolnak elő? Vagy csak összecseng az ismert szóval? Ki tudja.) A szótárak megadják tudományos nevét (*Eruca sativa*), de ahány kiadás, ahány szakács, annyi változat: *kerti mustár*, *fehér mustár*, *borsmustár*. A Konyhaművészet egy ideje következetesen a *borsmustár* alakot használja, abban a reményben, hogy így jut el leggyorsabban a szakácsok társadalmához. És a borsmustár csak egy a salátafélék közül! A komolyabb leveles saláták változatai, alfajai és keresztezései (és megnevezései) némi túlzással kertészetenként változnak. Ezek között a húsz-harminc évente megjelenő szótárak nem tudnak különbséget tenni, de még az internet sem tud segíteni, hiszen ott is valamilyen gyűjtemény szóanyaga került a hálóra. A már említett – valójában francia – *frisée* a római fodros salátá neve, a *lollo rosso* fantáziánév, ez a salátá nagy fejű, vöröses színezetű, erősen fodros levélű.

A *radicchio* roppant népszerű salátaféle. De meg kéne nevezni magyarul. Mit mond a tudományos elnevezés? *Cichorium intybus*. Vagyis *mezei katáng*. Ez nem jó, mert gyerekkori olvasmányélményeket idéz, amikor is a katángkórót legelészi valamelyik számár, vagy ki. A mesterkonyha vendége nem ehet kóróféléket. Hát akkor nevezzük *cikória*-nak? A népszerű internetes női oldal szerint a belgák kedvence a cikória. Akkor nekünk is jó lesz.

És még maradt az *endívia*. Nézzünk óvatosan a növényhatározóba: *Cichorium endivia*. Vagyis cikória ez is, csak változat. Így lesz belőle *endíviasalátá*.

Aki egyszerre kedveli a finom konyhát és a festőművészetet, zavarba jön, amikor valahol *carpaccio*-t kínálnak neki. Gasztronómusok tudják, hogy 1950-ben a híres velencei Harry's Bar akkori tulajdonosa friss borjúhúsból hasított hajszálvékony szeleteket, és mellé majonézből, Worcester-szószból és citromléből (egy kis tejjel és sóval-borssal) megalkotta a *Carpaccio-mártást*. Ugyanis akkor volt nagy kiállítása Velencében Vittore Carpacciónak, s a konyhaművész Cipriani ily módon tisztelgett a reneszánsz mester eleven vörös és fehér színei előtt. Azóta a nyers húsból, zöldekből, gyümölcsökből készült, olykor tekerccsé csavart falatokat így hívják. De hogyan nevezzük mi?

Angolszász hatások

Kis nyelvi vadmarhaságok árasztják el már jó ideje nyelvünket (persze nem csak a gasztronómia terén) – írta dr. Árgus kollégánk a Konyhaművészet hasábjain. Tőle idézek.

Jó ideje divik például a nagyszerű *békön-szalonnázás* (írásban lásd: *bacon-szalonna*). A forrást talán az elmúlt rendszer eredetileg nyugati exportra készített *bacon*-jénél kellene keresni. Ez időnként visszamaradt (ti. az exportból), így mi, hazaiak is hozzájutottunk a szeletelt húsos szalonnához, amelyet a csomagoláson látott megkülönböztető jelzővel ellátva kezdtek árusítani. A szó megmaradt, holott már az export előtt is hívták valahogyan: *húsos* vagy *kolozsvári szalonná*-nak.

Az egyik legkímélőbb sütési mód során parázs fölött sül a hús vagy bármi más. Ennek nevéként terjed a grillezés, jóllehet van erre saját kifejezésünk: *roston sütés*. A *grill* sem más, mint *rács*, *rost*, *rostély* – csak éppen angolul. Biztos, hogy a kifejezést föl kellene cserélni az angol megfelelőjével? Az étlapok, receptek csak úgy hemzsegnek a *grillezett* mindenféléttől, a *roston sült*, *rostélyon sült* helyett. (A szórszálhasogatóknak üzenem: tudom, hogy német eredetű a *rost* szó, csakhogy lényegesen régebben honosodott meg minálunk, ezért érezzük magunkénak.)

Hogy a dolog mivé fajulhat, egy étterem becsalogatója mutatta: „roston grillezett csirke-mellfilé”... Ez a békön-szalonnázás pontos megfelelője. Ez mindennek a teteje – vagy az alja... Csak idő kérdése – zárja írását dr. Árgus –, hogy megjelenjen az étlapokon a *rántott pork-sertés slíce-szelet*, a töltött *cabbage-káposzta* és a *zóna pork-pörkölt*, a *hortobágyi pancake-palacsinta*, a *mustáros würsli-virslis* a *gulash-gulyás*. És akkor még nem is emlegettük föl, hogy a rostélyra gyakran kerül a *steak*, ami igazán lehetne csupán (*hús*)*szelet*, mint ahogy az is. A Konyhaművészetben mindenesetre magyarul írjuk.

Igen ám, de a *steak*-ekre egész szolgáltató ág épül: a *steak house*-ok sora. Jól megmagyaráztam? Amerikai stílusban és módra berendezett és üzemeltetett vendéglők, ahol monumentális méretű roston sült marhaszeletet lehet enni: karajt vagy bordát, fehérpecsenyét, bélszínt (*beefsteak*-et) vagy vesepecsenyét, felsált, borjúcímert (ez nem fejhús, hanem a comb leg-szebb része) meg hasonlókat. Na, de mi lenne, ha a nevének neveznénk: *Szeletház?* *Sztékház?* Jaj.

Lehet gondolkodni.

Bedő J. István

Az előző számunkban közölt cikk folytatása. (A szerk.)

Szabó T. Attila száz esztendeje

Ez év január 12-én volt kerekén száz esztendeje, hogy a Nagyküküllő vármegyei Fehéregyházán megszületett Szabó T. Attila, Erdély nagy nyelvtudósa, a huszadik századi magyar névtan, nyelvjárástan, nyelv-, irodalom- és művelődéstörténet kiemelkedő kutatója, az MTA tiszteleti tagja.

Szabó T. Attila több mint hat évtizedes munkásságát két fő elv határozta meg: a tények tisztelete és ragaszkodása szűkebb hazájához, Erdélyhez. Mindmostanáig ő az a magyar nyelvész, aki a legnagyobb nyelvtörténeti anyagot gyűjtötte és publikálta. Tegyük azonban nyomban hozzá ehhez a Magyar Életrajzi Lexikonból vett megállapításhoz, hogy ezt az irtatlan terjedelmű anyagot alkotó módon fel is dolgozta: cikkekben, tanulmányokban, könyvekben és a nevét bizonyára halhatatlanná tevő *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* kötetiben. Ez utóbbi hatalmas munkálat is tanúsítja, hogy Szabó T. Attila nagy hatású tanár-egyéniesség, eredményes tudósnevelő is volt, hiszen a szótárat a szerkesztőnek 1987-ben bekövetkezett halála után tanítványai folytatták és teljesítik be.

Talán nincs is még egy nagy nyelvészünk, akinek életműve olyan mintaszerű gondossággal lenne összegyűjtve, mint Szabó T. Attiláé. Válogatott tanulmányai, cikkei 1970-től 1985-ig hat vastkos kötetben jelentek meg a bukaresti Kriterion Könyvkiadónál (I. *Anyanyelvünk életéből*, 1970; II. *A szó és az ember*, 1971; III. *Nyelv és múlt*, 1972; IV. *Nép és nyelv*, 1980; V. *Nyelv és irodalom*, 1981; VI. *Tallózás a múltban*, 1985). A könyvsorozat zárókötetét (VII. *Név és település*, 1988) már posztumusz műként adta ki Budapesten az Európa Kiadó a szerző fiának, az azóta fiatalon elhunyt kiváló tehetségű nyelvésznek, Szabó T. Ádámnak a gondozásában. Ez a hét kötet együttesen 4300 lap terjedelmű, és több mint félezer névtani, szótörténeti, népköltési stb. tárgyú írást tartalmaz. A köteteket Szabó T. Attila teljes munkásságának könyvszerkesztése egészíti ki, melyet felesége, Sz. Csáti Éva állított össze.

Szabó T. Attila legnagyobb jelentőségű műve az a jelenleg XII. köteténél tartó hatalmas szótár, amely *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* címmel mutatja be a XVI–XIX. század erdélyi magyar nyelvének szókincsét, szó- és szóalak-történetét, jelentésfejlődését. Ennek anyagát a szerkesztő levéltári forrásokból (periratokból, levelekből, egyéb kéziratokból) gyűjtötte össze, ezért példamondatai a kor beszélt nyelvét tükrözik, s az egykori életet a maga teljességében tárják az értő olvasó elé. Ennélfogva a Tár nemcsak a nyelvtörténészeknek vált nélkülözhetetlen munkaeszközzé, hanem a társadalom- és művelődéstörténet, a néprajz, az irodalomtörténet és a névtan kutatóinak is. A nem magyar ajkú kutatók munkáját segíti az a többlet, hogy a szótár az értelmezéseket nemcsak magyarul, hanem német és román nyelven is közli. Az I. kötet 1975-ben látott napvilágot (Szabó T. Attila ekkor lépett hetvenedik életévébe). Az utolsó olyan kötet, amely még a szerkesztő életében jelent meg, a IV. volt, 1984-ben (ez egyébként, ominózus módon, a *házsongárdi* szócikkkel végződik). A szótár kiadása a szerkesztő halála és az akkori romániai viszonyok miatt évekre abbamaradt, s csak 1993-tól jelenhettek meg az újabb kötetek, immár Budapesten,

Szabó T. Attila (1906–1987)

Gy. Szabó Béla fametszete

az Akadémiai Kiadó gondozásában. A legutóbbi a XII., amely éppen a *tár* szócikkével zárul. Remélhetőleg minél hamarabb kézbe vehetjük az utolsó kötetet is, amellyel teljessé válik ez a párját ritkító vállalkozás.

Lapunk jellege indokolja, hogy ne hagyjuk említetlenül Szabó T. Attila nyelvújító tevékenységét sem, bár ez az ő munkásságában nem volt elsődleges jelentőségű. Tisztán látta azonban, és ennek a véleményének több ízben hangot is adott, hogy a kisebbségi helyzetben levő magyarságnak fokozott figyelmet kell fordítania nyelvhasználatának tisztaságára és épségére. „Mit akar a mai és mit akart egyáltalában a mindenkori nyelvújító mozgalom?” – teszi fel a kérdést egy fiatalkori írásában, az *Anyanyelvünk épsége* címűben. Válasza akkor, 1937-ben, ez volt: „Lényegében semmi egyebet, mint hogy felébredje a nyelvi lelkiismeretet kábult álmából, és mindenkit az anyanyelv öntudatos használatának szükségességére serkentsen.” Ezt és a következőket, úgy vélem, ma

is vallhatják és vállalhatják mindazok, akik (kisebbségben vagy többségben) az anyanyelv kutatására, ápolására tették fel az életüket: „A mai nyelvújító mozgalom sem akar más célt szolgálni, mint azt, hogy a nemzeti műveltség egyik legfontosabb életmegnyilvánulásában, az anyanyelv használatában mindenkit ugyanarra a komolyságra vegyen rá, mint amelyet például egy mesterember munkájában, egy banktisztviselő számadásában, egy mérnök építkezési munkájában, egy lelkipásztor gyülekezete gondozásában és egy tanító gyermeknevelésében magától értetődő magatartásnak, elengedhetetlen követelménynek tart mindenki” (*Anyanyelvünk életéből*, 20–21. oldal). Azt, hogy e folytonosságot mai erdélyi kollégáink is elismerik, jelzi többek között az a tény, hogy az MTA határon túli kutatóállomásának feladatait is ellátó nyelvi iroda a *Szabó T. Attila Nyelvi Intézet* nevet viseli Kolozsváron és Sepsiszentgyörgyön.

Szabó T. Attila életútját jelképes mozzanatok kísérték. Abban a községben látta meg a napvilágot, amelynek környékén Petőfi meghalt. Apa nélkül nőtt fel (mert édesapját már két éves korában elveszítette), mégis ő vált az erdélyi magyar nyelvész-társadalom szeretett tisztelt apafigurájává. Végül pedig, amikor 1987. március 3-án a Szótörténeti Tár munkaközösségének megbeszélésére sietett, a Szabók bástyája, Kolozsvár nevezetes középkori műemléke közelében érte a hirtelen halál. Amiképpen ő is bástyája, erőssége volt az erdélyi magyar tudományosságának és művelődésének egész hosszú alkotó élete folyamán. És azóta is az, velünk élő, elevenen ható életművével, különösképpen pedig a beteljesedés előtt álló Szótörténeti Tárral. A mindmáig legnagyobb magyar szótárral.

Kemény Gábor

Mondatszerkesztési tanácsok

Számos olyan nyelvi-nyelvhazsárlati hiba kerül lapjainkban az olvasók elé, amelyeket hajlamosak vagyunk a szerzők, szerkesztők figyelmetlenségével meg a szerkesztőségek gyors munkájával magyarázni. Tény, hogy szerepük lehet ezeknek a körülményeknek is a hibás szövegek megjelenésében, de az esetek nagyobb részében a mondatszerkesztési tájékoztatlan-ság nem zárható ki. Most ilyen hibákat vizsgálunk meg, s rámu-tatunk elkerülésük módjaira is.

Gyakran bosszankodik az olvasó azon, hogy logikailag ér-telmetlen a mondat tartalma. Pl. ezé is: „Alig húsz perccel az útlezárás vége előtt egy türelmét vesztett német rendszámú kamion vezetője a tiltakozók közé hajtott.” Vagyis: ebben a fo-galmazásban a kamionra vonatkozik a *türelmét vesztett* szerke-zetes jelző, nem pedig a vezetőjére. Egyszerű szórendi igazítá-sal azonban érthetővé válik a mondat: „Alig húsz perccel az útlezárás vége előtt egy német rendszámú kamion türelmét vesz-tett vezetője a tiltakozók közé hajtott.”

A mondat tartalmának logikussága, szabatosága sikkadt el a logikátlan szerkesztés miatt ebben a közlésben: „A törvény-től azt várják, hogy lehetővé tegye a hiteles és teljes adatok megszerzésének és feldolgozásának lehetőségét.” A *hiteles adatok* jelzős szerkezet érthető az olvasók számára, a *teljes adatok* azonban már nem olyan egyértelmű. Mivel az egykori titkosrendőrségi adatokba való betekintést engedélyező tör-vényről van szó, talán a *cenzurázatlan adatok* kifejezés többet mondana. A legnagyobb hibát azonban az okozza, hogy gon-dolatának formába öntésével nem tudott megbirkózni a szer-ző; mondatának nyelvi váza, logikai lényege ez: (a törvény) *lehetővé tegye* az adatok megszerzésének és feldolgozásának *lehetőségét*. Nem a lehetőséget kell lehetővé tenni, hanem az adatok megszerzését és feldolgozását. Vagyis ebben a formá-ban jobb lett volna a mondat: „A törvénytől azt várják, hogy

lehetővé tegye a hiteles és cenzurázatlan adatok megszerzését és feldolgozását.”

Ez a cím is okkal akaszthatta meg az olvasót: A rendőr csa-ládját fenyegette. Ha ez a kijelentő mondat esetleg olyan szö-vegben fordul elő, ahol a szöveggörnyezet már bizonyos infor-mációt nyújt az esetre vonatkozóan, semmi kifogásunk nem le-het ellene. Megértjük belőle, hogy olyan rendőrrel van szó, aki a saját családját fenyegette. Vagyis a rendőr a fenyegetésnek az elkövetője, alanya. Ha azonban címben kerül a szemünk elé, akadhatnak, akik értetlenül teszik fel a kérdést az elolvasása után: ki fenyegette a rendőr családját? Persze, mondhatjuk azt is, hogy az ilyen kétértelmű cím elolvasásra készíteti az olvasót, mégsem helyeselhetjük az ilyen fogalmazást. Mondataink, ki-jelentéseink legyenek egyértelműek! Itt az okozza az értelme-zési félresiklást, hogy az olvasó a *rendőr* szót ragtalan birtokos jelzőnek gondolja, s így értelmezi a címet: valaki fenyegette a rendőr(nek a) családját. Bármennyire helyes is bizonyos körülmények között (a szöveggörnyezet tájékoztató szerepe mel-lett) a mondat szerkesztése, erre az értelmezési lehetőségre is gondolnunk kell. Ezt kizárhatjuk egyszerű szórendi igazítással is: a tárgyat tesszük előre, s az alany a mondat végére kerül: Családját fenyegette a rendőr. De más megoldás is kínálkozik. Bár a *család* szó tárgyragja előtti birtokos személyjel (a *-ja*) már határozottá tette a tárgy fogalmát (a közlés egy meghatá-rozott családra, a rendőrére vonatkozik), a *családját* tárgy elé még határozott névelőt is tehetünk az eredeti szórend megtar-tásával: A rendőr *a családját* fenyegette. Ma már nem tartjuk hibának a határozott névelő használatát a más módon határo-zottá tett fogalmakat kifejező szavak előtt, különösen akkor, ha ezzel értelmezési problémát oldunk meg. Minden értelme-zési kétséget kizáróva azonban ezzel a szerkesztési formával tehetjük a címet: Saját családját fenyegette a rendőr.

Jakab István

Különleges fosztóképzős szavak

A fosztóképzőket a termékeny melléknévképzők között tartják számon. A fosztóképző tárgyas cselekvésigékből az *-atlan*, *-etlen* segítségével (pl. *megíratlan*, *bekerítetlen*), mássalhangzó végű főnevekből a *-talan*, *-telen* alakokkal (pl. *haszontalan*, *szükségtelen*), míg magánhangzó végű főnevekből a *-tlan*, *-tlen* képzővel (pl. *szóltan*, *békétlen*) képez melléknéveket. A szakirodalmi megállapítások között az is szerepel, hogy a fosztóképzős melléknév pozitív párjának tagadását jelenti: a *lomb-talan* a *lombos*, a *vasalatlan* a *vasalt* tagadása. Ez az állítás az esetek egy részére csakugyan igaz, azokra a fosztóképzős mel-léknévekre azonban nem, amelyeknél a szó negatív jelentéséből a fosztóképző segítségével jön létre a pozitív jelentés, mint például a *makulátlan*, a *rettenthetetlen* és a *gondtalan* esetében. Mindkét szócsoportha egyaránt igaz az a megállapítás, hogy a fosztóképző megjelenésének következtében a szó eredeti jelentése ellenkező értelművé válik.

A fosztóképzős melléknéveket átvizsgálva A magyar nyelv szóvégműtató szótárának segítségével megállapítható, hogy a *szám-talan*, a *nincstelen* és a *semmilyen* több szempontból is ki-vételnek számít.

A *szám-talan* képzése megfelel az általános szabályoknak, mivel egy mássalhangzó végű főnévhez járul hozzá a *-talan* képző. Egyedisége abban áll, hogy – az eddigi példákkal ellen-tétben – a *szám-talan* szó a *számos*-nak nem jelenti az ellenté-tét, a Magyar értelmező kéziszótár szerint e szavak szinoni-mák. A kéziszótár a *számos* jelentésének azt adja meg, hogy „sok”, a *szám-talan*-énak pedig, hogy „nagyon sok”.

A *nincstelen* esetében a *nincs* mint szótó szófajában nem tér el a többi fosztóképzős alak egy részétől, mivel ez is egy más-salhangzóra végződő főnév. Képzése sem különleges, mint-hogy a mássalhangzó végű főnevekhez kapcsolódó *-telen* kép-ző járul hozzá. Megfigyelhető azonban, hogy a *nincstelen* a fosztóképző megjelenésével sem válik pozitív értelművé. A *nincs* alak azért jöhetett létre, mert a magyar azon nyelvek kö-zé tartozik, amelyekben megtalálható a többes tagadás, példá-ul *Senki nem látott semmit*. A *nincstelen* szónak tájszó-i szinoni-mája a *semmilyen*, amelyre a *nincstelen* szóra vonatkozó fenti megállapítások teljes mértékben szintén igazak. A *nincstelen* szónak egyébként létezik egy minden fentebbi megállapítás-nak tökéletesen megfelelő szinonimája: a *vagyontalan*.

Batár Levente

Kedves Olvasóink! Kérjük Önöket: az idén is az Anyanyelvapolók Szövetségét és lapunkat támogassák személyi jövedelemadójuk 1%-ával!

Adószámunk: 19663155-1-93.

VISSZHANG

„Van-e szükség nyelvművelésre?” Többre!

A kérdést Grétsy László, az Édes Anyanyelvünk felelős szerkesztője tette fel a folyóirat 2005. októberi számában.

Egyre erősebb bennem a meggyőződés: a mindennapi nyelvművelésnél többet kell tennünk: magyar nyelvi tudatot, anyanyelvi tudatot kell kialakítanunk. A fogalom tartalma: eszmei és érzelmi tartás, elkötelezettség anyanyelvünk méltósága iránt, önszabályozó mérce, amely a helyes és szép nyelvhasználatra készítet, kritikai-önkritikai szemlélet. A grammatikai ismereteknél, a kommunikációs szabályok elméleti és gyakorlati tudásánál több belső meggyőződés, indíték. Reményik Sándor szavaival: „Úgy beszéljen ma ki-ki magyarul, / Mintha imádkozna...”

Az anyanyelvi tudat hiányát látom abban, hogy rengeteg az idegen nyelvű vagy idegen hangzású cégtábla, reklám, sok a nyelvi szabályokba ütköző felirat, mindennapi a durva és trágár beszéd. A közmédiumi riportokban visszatérő jelenség a riporterek nyögdecselése, az ötször-tízszer elkezdett, agyonnyálazott kérdések halmozása, politikai szónoklatokban a minden szót hangsúlyozó mondatok burjánzása, átmeneti nyelvi divatok átvétele (pl. *fókuszálás*, a *be* igekötő indokolatlan használata). Talán ha élne bennünk nyelvi öntudat és önkontroll, kevésbé lehetne ezeket a hibákat emlegetni.

Az „Európa kulturális fővárosa” pályázatok szerzői vajon csatolnak-e programjukhoz anyanyelvi terveket? Pl. hogy a nyertes városba látogató idegen ne csodálkozzék el azon, hogy a feliratokban hemzsegnék az idegen szavak?

Anyanyelvi tudatot? De hogyan?

Az utóbbi években az anyanyelvi oktatásban sikerült túllépni a grammatikai szemléleten a kommunikációs képesség fejlesztése felé. Nem azt mondom, hogy tovább kellene lépni, hanem érzelmileg és

gondolatilag kell elmélyíteni, gazdagítani az anyanyelvi tudást: bemutatni nyelvünk kapcsolatait, sokszínűségét, változatosságát, hajlékonyságát, humorát. Alakuljon ki iránta tisztelet, megbecsülés. Ne csak egy-egy ünnepi alkalom, pl. a magyar nyelv hete adjon erre módot, hanem az oktatás-nevelés mindennapi része legyen.

Több a nyelvi tudatot ápoló műsor kellene a rádióban, sajtóban, televízióban: a hibák felmutatása, nyesegetése mellett sok-sok nyelvi szépség, helyes és célszerű, találékony és kifejező nyelvhasználati példák bemutatása.

Gyakran felidéződik bennem gyermekkorom iskolája. Tanárain szavain átsugárzott a kodályi magyarságtudat, melynek része volt magyar nyelvünk szeretete, tiszta, szép megszólaltatása. Magyartanárom megtanította az ikes igék használatát is; nem azért, mert a grammatika ezt kívánta, hanem azért, mert régi nyelvünk egyik sajátossága.

A családban óvtak a durva beszédű embertől, gyakran elhangzott a szülői intés: „Szépen beszélj!” A felnőttek, ha gyermek is volt a társaságban, egymást is figyelmeztették. Élő volt a nyelvi figyelmesség, nyelvi tapintat. Ma? Gyakran csattan a legdurvább, legtrágárabb szitok gyermekek előtt, közlekedési eszközön, csoportban.

Talán mégsem ilyen sötét a kép?

Az anyanyelvi öntudat formálása, elmélyítése bizonyára emeli nyelvhasználatunk színvonalát. A szülőföldemről kivándorolt Major Zsolt Lajos írja Anyanyelv című versében: „Göcsej / hangkutaiból / létembe sűrített / anyag.”

Ilyen szilárd anyanyelvi tudat kellene, hiszen a nyelv: „oxigénpalack a hátamon”, „szópalack a lelkemen”.

Baksa Péter

A hirtelen ürügén hirtelen...

Egy Balaton-felvidéki község, Vonyarcvashegy közigazgatási határához közel, egy óriásplakáton elhelyezett hirdetés a következőképpen reklámozza az újságosstandok (véltetően) egyik legújabb portékáját:

Ha úgy érzi HÍRtelen...
HÍRPLUSZ
A környék legújabb hírújságja

A reklámszöveg a *hír* főnév fosztóképzős származékának kettős jelentésére épít.

A (hosszú *i*-s) *hirtelen* forma a nyelvi norma szerint nem tartozik a létező (a nyelvi közösség standard nyelvváltozatában rendszeresen használt), csak a lehetséges (ún. potenciális) szavak közé. A potenciális szavak újdonsága általában azért nem szembetűnő, mert képzésük produktív szabályok alapján történik, így könnyen elemezhető, jelentésük kikövetkeztethető. Tudvalevő, hogy az értelmező szótárak korpuszában összeállításakor figyelembe vették a használati gyakoriságot is. Mivel bennük nem találtam meg a *hirtelen* derivátumot, ez is amellett szól, hogy a *hirtelen* nem tartozik a hétköznapi szókincsbe (vagy legalábbis ritkán fordul elő). Jelentése azonban világos: az alapszóval jelölt denotátumnak, a *hír*-nek – melynek eredeti jelentése '(friss) értesülés, értesítés valamiről' – a hiányát fejezi ki, ti. 'hír, tudomás nélkül való, nincsenek (friss) hírei, információi'.

A *hír* főnévből keletkezett a (rövid *i*-s) *hirtelen* derivátum is, amelynek jelentése eredetileg szintén 'hír, tudomás nélküli' volt, ebből fejlődött ki a 'váratlan(ul), gyors(an)' jelentés: ami ugyanis hír nélkül, előzetes bejelentés nélkül történik, az váratlan számunkra. A nyelvjárásokban (Barslédéc) még mindig élő, határozószói jelentésben használatos *hirtel* forma ('hirtelen, gyorsan') azért bír különleges érték-

kel, mert benne a fosztóképző eredetibb formája (a *-tal/-tel*) őrződött meg.

A hiány kifejezésére szolgáló fosztóképzős alakok többnyire a valamivel való ellátottságot jelentő *-s* képzővel létrehozott melléknévvel állnak szemben szemantikailag, pl. *csapadéktalan* ↔ *csapadékos*, *hibátlan* ↔ *hibás*, *sóltan* ↔ *sós*. A nyelv fejlődése azonban számos esetben a látszólag (legalábbis képzésük szerint) ellentétesnek indult szópárok egyes tagjainak jelentését más-más irányba vitte, tehát az azonos alapszóból képzett változatok ma már nem minden esetben alkotnak szemantikai ellentétpárt, pl. *csinos* 'jó alakú, szép' ~ *csintalan* 'pajkos, fegyelmezetlen'; *idős* 'öreg' ~ *időtlen* 'örök, el nem múló' ~ *idétlen* 'ügyetlen'; *kedves* 'barátságos, szíves' ~ *kedvetlen* 'rosszkedvű, levert'; *szemes* 'szemfüles' ~ *szemtelen* 'kihívó, tolakodó'. Ilyen a *híres* 'ismert, nevezetes' ~ *hirtelen* 'gyors(an), váratlan(ul)' szópár is, amelynek tagjai szintén nem ellentétei egymásnak. A nyelvtörténet tanúsága szerint a régiségben létezett a *hír* főnév *-etlen* fosztóképzős változata, a *híretlen* is, amely valódi antonimája volt a *híres*-nek (a Calepinus-szótár 1585-i kiadásában a latin *incelebris* = nem híres, *híretlen* neuetlen), de nem tudott gyökeret verni. A ma élő alakváltozatok már csak morfológiailag alkotnak oppozíciót, egykori szemantikai kapcsolatuk teljesen elhomályosult.

A reklámszöveg helyesírása, illetőleg az a tény, hogy a dunántúli nyelvjárásokban általában nincs hosszú *í* fonéma, a *hirtelen* és a *hirtelen* jelentés egybejárásából eredményezi az olvasó tudatában, ami talányossá (legalábbis kétértelművé) teszi a szöveg értelmezését: 1. *Ha úgy érzi hirtelen, hogy...;* 2. *Ha úgy érzi, hirtelen...* A reklám persze azt sugallja, hogy *Ha hirtelen úgy érzi, hogy hirtelen...*, ami szójátékra épülő szellemes figyelemfelkeltés.

H. Varga Márta

SZAKMAI KONFERENCIÁK

Fiatal nyelvvelők 2. találkozója – A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport szaknyelvi konferenciája Bük, 2005. november 18–20.

Idén a Répce menti település, Bük adott helyszínt a két összejövetelnek.

Az oldott hangulatú tudományos összejövetel november 18-án pénteken este vette kezdetét egy vitaindító beszélgetéssel. Balázs Géza és Dede Éva mutatta be az ELTE BTK-n speciális kollégiumként immár negyedszer meghirdetett *Verbális agresszió – magyar káromkodások* című szemináriumsorozatának tematikáját. A téma iránt, mint kiderült, nemcsak az egyetemen érdeklődnek a hallgatók.

A tulajdonképpeni konferencia szombaton kezdődött. A Balázs Géza vezette szekció a szaknyelvi tervezés kérdéseit vette sorra. Zimányi Árpád *Szaknyelvi helyesírás-tervezés* című előadásában többek között arra hívta fel a figyelmet, hogy a magyaros, közérthető szaknyelvi formákra nemcsak a nyelvvelők, hanem az egyes szakterületek (pl. a környezetvédelem) részéről is erős az igény. Minya Károly előadásában (*A magyarítás motivációi és nehézségei a szaknyelvben*) kiemelte, hogy a szaknyelvi magyarítás nem lehet szélsőségesen egyoldalú: a megértésben olykor jobban segítenek a már meghonosodott idegen eredetű szavak. A magyarítás kérdését tehát több oldalról kell megközelíteni.

Sajátos és régóta megszilárdult szaknyelve van a pszichológiának. Mint azt Dede Éva bemutatta, *A lélektani (pszichológiai) szaknyelvnek*

igen sok latin és angol eredetű szakkifejezése van – de nem okvetlenül a szándékos elkülönülés igényével. Sokszor pontosabban meghatározni egy-egy jelenséget ezek a kifejezések (pl. *depresszió*), máskor azonban (pl. *attachement*) szükséges volna az egy hangalak – egy jelentés elve felé mozdulni.

A „világi” témák után egy nagyon alapos felkészültségről tanuskodó előadást hallhattak a konferencia résztvevői az egyházi nyelvhasználat néhány kérdéséről. Rihmer Zoltán nemcsak az egyházi szövegek különböző típusaira világított rá, hanem a legfontosabb vonatkozó – javarészt külföldi – szakirodalomról is szólt (*A szaknyelvi tervezés feladatai és lehetőségei a magyar egyházi nyelvhasználat körében*). Nyelvtervezési és diplomáciai szempontból is roppant lényeges kérdésekről kaptunk képet Horváth Péterrel. A *Közigazgatási reáliák a hiteles fordításban* című előadásból kiderült, hogy bizonyos intézménynevek, jogi, közigazgatási szakkifejezések idegen nyelvre fordítása komoly feladat elé állítja a tolmácsot, a fordítót. Mivel a tükörfordítás nem mindig járható út, sok esetben a fordító nyelvi találékonysága lehet a megoldás az egyértelműség érdekében.

Délután a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda (Manyszi) megalapításáról értesülhettek a résztvevők. Balázs Géza és Máté Bálint ismertették az iroda felszerelését, működését, a honlap munkálatait, valamint a januárra tervezett megnyitót.

Ezután kezdődött az Ifjú nyelvvelők 2. találkozója, melynek vezetését Domonkosi Ágnes vállalta. Az ország különböző egyetemeiről, főiskoláiról (Berzsenyi Dániel Főiskola, ELTE, Eszterházy Károly Főiskola, Pázmány Péter Katolikus Egyetem stb.) érkező hallgatók közül az alábbiakban három ifjú nyelvvelő előadását emelem ki.

Nemeskéri Luca (ELTE BTK) az internetes ismerkedőprogramokkal (csetelőprogramokkal) foglalkozott nyelvi szempontból. Az ezekben a programokban bejelentkező személyek névváltoztatását vizsgálta, és a hiteles közlés kedvéért nem kevés obszcén adatot tett közzé. Gyűjtése nyomán következtetésre is vállalkozott: úgy találta, hogy a férfi csetelők körében, afféle rituális szerepben, gyakoriak a durva nyelvi elemek.

Az egeri Eszterházy Károly Főiskola hallgatójának, Bíró Jánosnak olyan előadást köszönhetünk, amely nagyon fontos és nyelvészeti szempontból „kínos” kérdésre hívta föl a figyelmet: az idegen eredetű betűszók helyesírásának következetlenségére, kidolgozatlanságára, amely két mértékadó helyesírási kézikönyv, a *Magyar helyesírási szótár*, illetve az Osiris Kiadó *Helyesírás* című kötetének összevetésében különösen szembeszökő.

Kozma Judit (ELTE BTK) előadása nem is lehetett volna idősebb: Vörösmarty Mihály – úttörő szerepű – nyelvészeti munkásságáról szólt. Vörösmarty éppen az előadás napján, 150 éve hunyt el.

A fiatalok előadásait a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport ülése követte, amelyet Zimányi Árpád vezetett. Buvári Márta elsősorban a nyelvvelők alapelveit, ezeknek fontosságát hangsúlyozta (pontokba szedve, kiemelve a főbb elveket). Maleczki József arra hozott példákat, hogy a nyelvi változásokra fokozottabb hatása van a műsorszórásnak (a médiának) és a közoktatásnak.

Domonkosi Ágnes is vitára készítette előadásával a hallgatóságot. Dolgozatában ugyanis a nyelvvelőkben is roppant fontos önreflexió szükségessége fogalmazódott meg. Azaz pontosítani és következetesen tiszteletben tartani azokat a határokat, amelyeket a nyelvvelők a maga számára megteremtett (stilisztikai, nyelvtudományi, szövegnyelvi, pragmatikai elvek), így a megőrzés semmiképpen sem lehet része ennek a tevékenységnek, csakis az iránymutatás.

A konferencia zárónapján személyes élményeket is lehetett szerezni. Balogh Lajos, a Bükön élő nyelvész-nyelvtudományi kutató otthonában mutatta be nemrégiben megjelent *Büki tájszótár* című kötetét, valamint néprajzi múzeummal is fölérő szülőházát.

A fiatal nyelvvelők találkozója várhatóan folytatódik.

Máté Bálint

A Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány közhasznúsági jelentése 2004-ről

(Adószám: 18237993-1-41; honlap: <http://barczi.uw.hu>)

Összes bevétel: 987 653 Ft. Ebből: 486 200 Ft adomány; 39 188 Ft a személyi jövedelemadó fölajánlható 1%-a; 178 000 Ft pályázati támogatás (Nemzeti Civil Alapprogram); 284 265 Ft értékesítés (könyveladás).

Összes kiadás, ráfordítás: 962 097 Ft. Ebből: 180 000 Ft az *É-jelölő nyelvi eszköz* (program) megvásárlása (NCA-pályázat alapján) a MorphoLogic Kft.-től; 240 528, illetve 418 460 Ft a *Mesék szébben* (Buvári Márta), illetve a *Találkozások* (Tanulmányok és ésszék. Szenté Imre második irodalomtörténeti tanulmánygyűjteménye Kalász Márton ajánlásával) kinyomtatása; összesen 123 109 Ft-ba került június 22-i rendezvényünk. *Szenté Imre Bárczi-harangdíkjiosztója*, továbbá az I. Bárczi Füzet kiadása, vásárolt irodaszereink és a könyvelés. A bankszámla nyitó égenylege 454 357 Ft, záró égenylege 415 577 Ft volt.

2005-ben a fontosabb események: Kiadtuk a II. *Bárczi Füzet*ét. (Válogatott szakirodalom. Köznyelvi kiejtésünk és a középzárt é. Szerkesztette Mészáros András). Kiadtuk a III. *Bárczi Füzet*ét (Paczolay Gyula: Ezér magyar közmondás és szólás angol, észt, finn, német fordítással és megfélelőkkel, latin forrásokkal. Az első kiadás javított változata). Ujranyomtatottuk Buvári Márta *Mesék szébben* című, csodás magyar népmeséket tartalmazó gyűjteményét, Széplaki Cécília színés képeivel. Kiadtuk a IV. *Bárczi Füzet*ként Szakács Béla és Kerekes Barnabás művét: Szöveggyűjtemény és útmutató a középfokú iskolák Kazinczy-versenyéhez. Tízénőt magánhangzós változat. Május 21-én *Bárczi-haragot* adományoztunk *Reisz András* időjárás-kutatónak, az MTV munkatársának. Június 16-án a MorphoLogic Kft. és a Bárczi Alapítvány bemutatta a *Helyesen. É-jelölő eszközt* (számítógépes jelölő) a Magyar Tudományos Akadémia Képes termében, a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport és a Szarvas Gábor Asztaltársaság öt éves születésnapj ünnepének keretében. Október 22-én az Eszterházy Károly Főiskolán megtartott II. egeri kiejtési konferencián *Számítógéppel a beszéd-művelésért. A köznyelvi zárt é* címmel Buvári Márta fordító-nyelvész, Mészáros András tanár és Novák Attila számítógépes nyelvész adott elő.

Köszönetnyilvánítás: Hálásan köszönjük a 2004. évi személyi jövedelemadó 1%-aiból 2005 tavaszán fölajánlott 28 166 Ft-ot! Az összegét teljes egészében a Bárczi Füzetek sorozat előállítására fordítjuk. Szívvel jövő köszönet minden szellemi és anyagi támogatóknak!

Kiejtési konferencia Egerben

Az Eszterházy Károly Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke, a Magyar Nyelvtudományi Társaság és az Anyanyelvápolók Szövetsége 2005. október 22-én rendezte meg a II. egeri kiejtési konferenciát. Az 1965-ös első tanácskozás jubileumának méltó megünnepléseként húsz előadó 18 előadással járult hozzá a negyven éve fölvetett kiejtési kérdések továbbgondolásához, megoldásához és újabb célok kitűzéséhez.

Gerstner Károlynak, a Magyar Nyelvtudományi Társaság titkárnak köszöntője után Bánffy György színművész, az Anyanyelvápolók Szövetségének elnöke művészi igénnyel megfogalmazott és előadott beszédében az előtte szólókhoz csatlakozva kiemelte a kiejtési vizsgálatának időszerűségét, sürgette a kiejtési normák kidolgozását, és felhívta a figyelmet arra, hogy a hivatásos beszélők szakmai kötelessége a beszédük gondozása. Zimányi Árpád visszaemlékezésében fölvezolta az 1965-ben megtartott konferencia fő határozatait, amelyek kijelölték a következő évtizedek feladatait. A résztvevők közül többen már az első tanácskozáson is jelen voltak, őket kiemelten üdvözölte a rendezvény házigazdája. Közülük Deme László emlékezett az akkori feladatokra, és összefoglalta az elmúlt negyven év legfontosabb eredményeit: a kiejtésre vonatkozó tudományos kutatások föllendülését, egy magyar kiejtési kézikönyv munkálatainak elkezdését, a konferencia nyomán létrejött mozgalmakat, köztük a Péchy Blanka által kezdeményezett „Beszélni nehez!” köröket és Kazinczy-versenyeket, az Anyanyelvápolók Szövetségének megalapítását. A visszaemlékezést Bolla Kálmán folytatta, aki hangsúlyozta az akkori és a mai teendők közti különbségeket, és emlékeztetett arra, hogy a mai magyar kiejtésre irányuló kutatások közül az egyik legfontosabb az idegen nyelvi és médiahatások által okozott jelenségek feltárása, tisztázása és megítélése. Ezen jelenségek közül a beszédtempó és a magán-, illetve a mássalhangzók időtartamának változásait emelte ki.

Rövid szünet után a mai magyar kiejtési normákkal kapcsolatos előadások következtek. Tolcsvai Nagy Gábor a hangos beszéd nyelvi normáinak fogalmával foglalkozott, s hangsúlyozta, hogy a köznyelvi (sztenderd) normák történeti fejlődés eredményeképpen jönnek létre, többek között a nyelvet használó közösség tudatos tevékenységének köszönhető a létezésük, és hogy rögzítésük (kodifikálásuk) is a nyelvvel kapcsolatos hagyományok része. Ennek a köznyelvi normaalkotó folyamatnak az egyik fontos eleme a magyar kiejtési kézikönyv, amelynek ma is zajló munkálatairól Wacha Imre tájékoztatta a közönséget. Elmondta, hogy a negyvenéves tervből mi valósult meg, milyen részei jelentek meg az akkor eltervezett alapműnek, és részletesebben ismertette a legújabb kötetet, amely olyan részletekben is eligazítást nyújt, mint az írásjelek hangos beszédbeli megfelelései. Bencédy József a rádió és a kiejtési normák kapcsolatáról szólva kifejtette, hogy a korábban köznyelvi kiejtési mintaként elfogadott rádióbeli kiejtés napjainkban egyre szűkebb körben érvényesül, és figyelmeztetett a kereskedelmi adók által közvetített nyelvi minták erős – és gyakran negatív – hatására. A témához szorosan kapcsolódott Balázs Géza előadása a közszolgálati medianorma kidolgozásának szükségességéről és a már elvégzett munkáról. A Magyar Rádió nyelvi bizottságának köszönhetően már körvonalazódott egy követelményrendszer, amely a közszolgálati adások szereplői elé állítható, s amelynek segítségével biztosítani lehet az igényes köznyelvi kiejtési (és egyéb) normák szélesebb körű érvényesülését, ezáltal a nyelvhasználati igényesség mintául állítását. Mint azt az előadó által elvégzett vizsgálat is bizonyítja: a rádióhallgatók elvárásai és a Magyar Rádióban alkalmazott mikrofonengedélyek követelményei között összhang van.

Délután elsőként Gósy Máriának a megakadásjelenségekről szóló, sok adattal alátámasztott előadása került sorra. A bemutatott téma a beszédprodukciónál olyan átfogó elméleti modelljének egy eleme, amelyet a legkorszerűbb nemzetközi tudományos eredmények felhasználásával dolgoztak ki. A meg-

akadásjelenségeket a beszédképzés különböző szintjein érvényesülő pillanatnyi működési zavarok okozzák. Markó Alexandra a spontán beszéd különböző fajtáinak sajátosságaival ismertette meg hallgatóit. A két fő típus: a monologikus és a dialogikus spontán megnyilatkozások között kísérletekkel kimutathatók bizonyos különbségek. A nyelv működésének legtermészetesebb, mondhatni hétköznapi formájáról tudhatunk meg ezáltal fontos törvényszerűségeket. Ezen vizsgálatok sorába illeszkedik a Bóna Judit által bemutatott is: a spontán beszéd tempójának sajátosságait kutató vizsgálat egy feltételezett nyelvi változást, a magyar beszéd folygorsulását volt hivatva igazolni vagy cáfolni. A feltevést a kísérletek végül nem igazolták, ám fontos adalékokkal szolgáltak a beszédtempóval összefüggő jelenségek kutatásához. A Jászó Anna az oktatói munkája során elvégzett vizsgálatokról számolt be, melyek során négy alkalommal is felmérte tanárjelölt főiskolások kiejtésének és olvasásának jellemzőit. Mivel az első és az utolsó adatfelvétel között 27 év telt el, ezért adatai, ha korlátozottan is, alkalmasak nyelvünk változásainak bemutatására. Ezek közül kiemelte a hosszú magán- és mássalhangzók időtartam-rövidülésének gyakoribbá válását, továbbá bizonyos hangképzésbeli változásokat, amelyek a magyar artikuláció lazulására engednek következtetni, legalábbis a vizsgált korosztály és réteg nyelvhasználatában.

A konferencia zárószakaszában a legmodernebb technikáé volt a főszerep. Az előadók különféle számítógépes és egyéb eszközökkel segített beszédoktatási, olvasásfejlesztési, beszédterápiás és nyelvművelő tevékenységeikről számoltak be. R. Molnár Emma egy elsősorban tanárjelöltek által használható, a hangfelvételeket képfelvétellel kiegészítő, így több eszköz előnyeit is egyesítő módszert ismertetett, melynek segítségével nem csupán a beszédkézség fejleszthető, hanem összehangolható a beszédtevékenységet kísérő gesztusok, mimika és minden lényeges elem, amely szerepet játszik a tanári kommunikációban. Bácsi János és Zs. Sejtes Györgyi a kisgyermekek olvasás- és beszédoktatásában alkalmazható számítógépes programot mutatott be. Az egyedülállóan gazdag adatházison alapuló program többek között a siket gyermekek beszédfejlesztésében is sikeresen alkalmazható. Kerekes Barna a Magyar Rádió Archívumából hozott példával azt szemléltette, hogy a nyelvművelő tevékenység napjainkban is szükséges, és igen sok tennivalójuk van a kiejtéssel foglalkozó nyelvművelőknek, hiszen csupán az ő tallózása több mint húsz különféle beszédbeli jelenségre hívta föl a figyelmet, amelyek értelemzavaró, félreérthető, esetenként értelmetlen nyelvi megoldásokat szültek. A modern eszközökkel támogatott nyelvműveléshez kapcsolódott az utolsóként megszólaló három szakember: Buvári Márta és Mészáros András a Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány és Novák Attila a MorphoLogic Kft. képviselőjében ugyancsak egy számítógépes programot mutatott be, amely bizonyos korlátokkal képes bármely szövegnek oly módon való átalakítására, hogy a végeredményül kapott változatban jelöli a zárt *ë* hangokat. A program megkönnyíti a zárt *ë* jelölését alkalmazó kiadványok létrehozását, kifejlesztése pedig jelentősen hozzájárult a kérdéskör pontosabb leírásához.

Zárszávában Gósy Mária emlékeztetett a magyar gyermekek olvasási, szövegértési, szókincsbeli képességeit feltáró és arról kedvezőtlen képet festő kutatásokra, majd hangsúlyozta: nem csupán a beszédképzéssel kapcsolatos gondokkal kell foglalkozni, hanem a beszédértés vizsgálatára és fejlesztésére is nagyobb figyelmet kell fordítani.

A színvonalas rendezvény előadásait a közeljövőben könyv formájában is kézbe veheti az érdeklődő közönség, és tájékozódhat arról, hogy a II. egeri kiejtési konferencia hogyan járult hozzá az immár negyvenéves hagyományok folytatásához és újak megszületéséhez.

Kalcsó Gyula

A 40. magyar nyelv hete rendezvénysorozat ünnepélyes megnyitója Heves megyében lesz.

Köszöntő a 2005. évi sátoraljaújhelyi Kazinczy-versenyen

Akik ma itt megjelentünk, mindannyian jól tudjuk, hogy egy nemzet legfőbb kincse a nyelve, mert ha az elvész, mindene elvész, vagyis mint nemzet megsemmisül.

Lehetséges ilyen veszély? Sok kis nyelv esetében ez az elnémulás az idők folyamán már bekövetkezett. Ami a mienket illeti, nemcsak a határainkon túl élő nemzetársainknak kell nyelvvelvédelmi állásba helyezkedni, de határainkon belül is részen kell lenni, hiszen romlik a köznyelv, fertőz a médiából áramló henye, bántó hangsúlyozású s olykor mosdatlan kifejezésekkel teli beszéd, a rossz fogalmazás, az idegen szavak terjedése. Némelyek azt mondják, ne törődjünk vele, pusztán fontoskodás a helyes kiejtésnek, a szabatos fogalmazásnak állandó szorgalmazása, mert a nyelv változásai ellen úgysem tehetünk semmit, a korszellem szerint alakítja a maga törvényét. Való igaz, a nyelv alakul, és elég erős ahhoz, hogy kivesse magából a befogadhatatlant, de mégis szükség van a védelmére, hiszen tapasztalhatjuk, mivé lett lassanként az utca nyelve, hogyan terjed a trágárság, s amit hajdan a kocsisok vagy a zupás őrmesterek nyelvének mondtunk, miként lett mára akár a kisiskolások vagy – uram bocsá' – még a műveltebbnek mondott rétegek nyelve is. Mindezek mellett az általános globalizációval együtt a nyelvi globalizáció is létrejött a nemzetközi kapcsolatok szaporodásával, az új technikák alkalmazásával, például az általánosan elfogadott és használt angol közvetítő nyelvvél, amely szerintem ezzel ugyancsak romlik, de ezt bízunk az ő nyelvvédőikre.

Tisztelt hallgatóság, mindezek ellenére arra gondoltam, hogy nem a bajokat fogom sorolni, azokkal valamennyien tisztában vagyunk, és azt is jól tudjuk, hogy mennyire fontos anyanyelvünk ápolása. Hiszen ezeket a napokat ennek szellemében töltjük el, versengéssel a szép beszédért, a helyes kifejezésért. Minden esztendőben elmondom: jóllehet versengésről van szó, nem csupán a díjazottak nyernek. Nyertes ennek a találkozónak minden résztvevője, mert dicsőség magas pontszámot elérni, de dicsőség a nyelvápolásra való mindennemű törekvés is.

A bajok sorolása helyett tehát anyanyelvünk szépségéről és érzékenységéről szeretnék szólni írói munkám tükrében.

Számomra az anyanyelvem a munkám eszköze. Formálója, művelője vagyok, de egyben szolgálója is. Anyanyelvemen létezik mindaz, amit létrehoztam, de azt is mondhatnám, hogy nekem az írásművészet azonos az anyanyelv örökös ápolásával.

Ahogy kifejezem magam, az mindenestül és kizárólag magyar nyelven élvezhető. Munkáimat lefordíthatják, s akkor más nemzetek fiai is megismerhetik őket, de csupán a történeteimet, alakjaim jellemét, a mű gondolatiságát, nem pedig azt a bonyolult értékű anyagot, vagyis a nyelvet, amin megszületett. Csak a zene, a tánc, a képzőművészet élvezhető közvetlenül, az irodalom a maga eredetileg létrejött anyagában nem. Anyagot mondok, ami talán furcsán cseng a nyelv esetében, de az írónak a nyelv éppen úgy anyaga, mint a szobrásznak a kő, a márvány.

Amikor írok, nem csak értelmezek, nem csak megfogalmazom mondandómat, a vers, novella, regény vagy dráma történetét, alakjaim dialógusait, hanem azt anyanyelvem adta finomsággal, gazdagsággal formálok. Az írói stílus értéke az anyanyelv értő használatától függ. Nem akadémiai pontosságra gondolok, hiszen a művészi stílus eltérhet attól, minden irodalmi alkotás nyelvi is egyszeri, ezért is eredeti, mert az író eljut a szavak lelkéig, márpedig művészet esetében a szavak lelkét kell meglelni.

Írás közben úgy keresem a megfelelő kifejezéseket, mint a muzsikusként a hangjegyeket, nem mindegy, milyen hangfekvésbe kerülnek, a szinonimák közül melyik lesz alkalmasabb, s végül a mondat milyen ritmust vesz fel.

Amit megírtam, azt elsősorban az anyanyelvemen olvasók értékelhetik és élvezhetik igazán.

Tolsztoj, Balzac vagy bármely más idegen nyelvű író munkáit elolvashatjuk mégoly kitűnő fordításban is, de csak az ő anyanyelvükön beszélők ítélik meg a történetüket hordozó stílus szépségét.

Jó példák erre a versek. Nagy szerencsénk, hogy a magyar költők színe-java áldozta idejét és tehetségét a világ lírájának magyarítására. A szó itt nagyon is helyénvaló, mert arról van szó, hogy nemcsak fordítások, de, mondhatnánk, magyar költemények is születtek ily módon. Szabó Lőrinc, Kosztolányi, Tóth Árpád vagy Babits és a többi zseni mind a maga költői nyelvével szólaltatja meg az idegent. És hogy mennyire fontos a nyelv – vagyis a forma – a tartalom mellett, láthatjuk, ha egyazon költő versét több magyar lírikus is lefordította.

Nézzük meg Baudelaire *Áhítat* című versének első szakaszát Tóth Árpád, illetve Tornai József fordításában!

*Én drága Bánatom, légy jó, nyugton maradj ma.
Az Alkonyt hívtad, im leszállt, itt van, fogadd:
Setét legét a halk városnak leplül adja
És békét hint emitt, amoitt meg gondokat.*

Így Tóth Árpád. Érződik rajta a Tóth Árpád-versek hangulata, szóhasználata, érződik a XX. század elejének költői tónusa. Tornai József kortársunk, ő így fordítja az *Áhítat*ot:

*Fájdalmam, légy ma jó, csillapodj egy időre.
Az Estét kérted, itt van végre, már leszállt,
Homálya ráborul az álmos háztetőkre,
S békességet ide, oda gondot bocsájt.*

Ha valaki anyanyelvi szinten tud franciául és ugyanúgy magyarul megmondhatja, milyen a vers hangzása azon vagy ezen a nyelven. A tartalom egyezik, lényegében a fogalmak is, de szó sincs arról, hogy ez a vers már ugyanaz, amit Baudelaire megírt. Vagy ahogy megírta! Tóth Árpád talán közelebb van a francia költő stílusához, Tornai már – mint jelenkori ember – messzebb a szóhasználatában. Mindkét fordítás Baudelaire verse – és már mégsem az. Ez a nyelv csodája!

Írás közben az egyik legnagyobb élvezet bánni a nyelvvél. Játszani vele. Formálni. Megismerni természetét és kifejezni vele mondandónkat. Hangolni. A változatokkal mesterkedni. Behatolni szellemvilágába. Felfedezni mélységeit.

Gondolatok nélkül nincs irodalom, de nincs a nyelv értő formálása nélkül sem.

Lényegében ez nem csak a művészetre vonatkozik. Beszédünkben, köznapi megszólalásainkban, társalgásainkban, fogalmazásainkban is ugyanígy felfedezhetjük, élvezhetjük anyanyelvünk gazdagságát, szépségét. Sok év óta résztvevője vagyok az anyanyelvi versenyeknek. Amikor nyelvünk védelméről beszélek, önzésem is megszólal. Közös érdekünk, hogy óvjuk anyanyelvünket. Romlása az irodalom értését is nehezíti. Romlásával elveszíthetjük érzékenységünket szellemi értékeink iránt. Néhány felnőtt generációnak már semmit sem jelent Balassi Bálint, Arany János, Petőfi, Móricz Zsigmond, Kosztolányi és számos klasszikusunk. Nem csupán azért, mert aligha olvassák őket, de nem telik örömük abban a nyelvben, amelyen megszólalnak.

Végezetül hadd mondjak köszönetet mindazoknak a pedagógusoknak, akik lelkesedésükkel és fáradozásukkal felkészítették diákjaikat a megmérettetésre, és a fiataloknak is azért, hogy értik és érzik: nekik kell továbbvinniük az anyanyelv becsülését, ápolását, hogy soha ne szakadjon meg az a folyamat, amelyet a Kazinczy-versenyek immár oly sok esztendeje sikeresen fenntartanak. Jó munkát kívánok a versenyzőknek és a bírálóknak egyaránt!

KÖNYVEKRŐL

A nyelvújítás köszöni, jól van!

Minya Károly: Rendszerváltás – normaváltás

A tudomány alkotói magányban, csendben, érlelődésben, azután talán közösségben születik, és vitában formálódik. A magyar nyelvtudomány története leírható az ortológusok és a neológusok ellentétéként. Vannak, akik máig vezetik e vita szálait. Persze, sokféle vitáról van szó, nemcsak ortológus–neológus színekben; a nyelvújítás mellett a helyesírásról, a nyelveredetről, a nyelvi fejlettségről, újabban a nyelvtudományba sorolható és nem sorolható tevékenységekről, például a nyelvújításról...

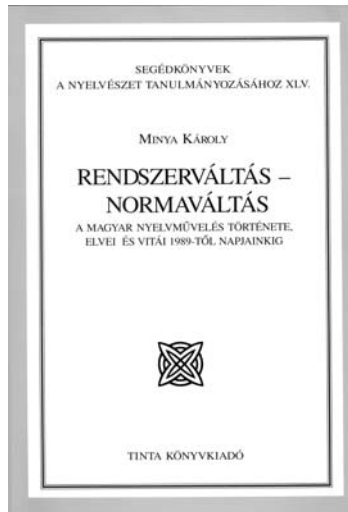
A rendszerváltozáskor sok tudomány próbálta meg magát újradefiniálni. Így a nyelvtudományon belül a nyelvújítás is. Nem feledendő, hogy 1992-ben maguk a nyelvújítók vetették föl a nyelvújítás megújítását. S azután sok minden történt: vita a nyelvi normáról, ennek kapcsán általában a nyelvújításról, a határon túli magyar nyelvújítások és a köznyelv viszonyáról, a nyelvoktatásról, a félrevezető módon nyelvtörvénynek nevezett felirat- vagy reklámnyelvtörvényről, valamint a nyelvújítás tudományos vagy áltudományos voltáról.

Minya Károly *Rendszerváltás – normaváltás* című könyvében a magyar nyelvújításban 1989-től kezdődő nyelvészeti vitákat, ezek érveit, erőviszonyait, továbbá a viták eredményét mutatja be dokumentálva, oknyomozó és értékelő szemlélettel. A cím Kemény Gábor írására utal (*Normaváltás közben*). A könyv szerzője ezzel arra is emlékeztet, hogy a rendszerváltással együtt nyelvi átalakulás is zajlik.

A *nyelvújítás elmélete és vitái* című fejezetben a nyelvi norma és sztenderd, a magyar nyelv többközpontúsága és a felirat- vagy reklámnyelvtörvény kapcsán kibontakozott „nyilatkozatháború” a csomópont. Minya Károly egybegyűjt és ismerteti a vitapontokat, a fő érveket.

Nyilván mindenki elfogult valamilyen szempontból. De azt a kérdést fölvehetnénk, hogy miért éppen a nyelvújítás ügye került ilyen élesen és szenvedélyesen a nyelvtudományi viták középpontjába. A nyelvtudománynak talán érdekesebb lenne a nyelvújítás mikéntjein vitakoznia. Amiből éppen a nyelvújítás gyakorlat is meríthetne. A nyelvészek egy része a nyelvújítást teljességgel ki akarja rekeszteni a (nyelv)tudományból. Ha nem a nyelvtudomány része a nyelvújítás, akkor a nem nyelvújítók miért is vitakoznak vele? És hogy van az, hogy akik vehemensen tiltakoznak a nyelvújítás, a „nyelvész basák”, az „akadémiai nyelvújítók” (úristen, ki is az akadémiai?), a „diszkriminálók”, „ál nyelvész szélhámosok”, „áltudományosok”, a „klasszikus tévhitek terjesztői” ellen, sokszor maguk is a nyelvújítókéhoz nagyon is hasonló nyelvészeti publikációs, tanácsadó társadalmi tevékenységet látnak el? Sőt, ha alaposabban megnézzük, tanácsaik olykor nem is különböznek a nyelvújítókéitól! Vagyis beteljesül a „Párduc”, Fabrizio di Salina jóslata: „A dolgoknak meg kell változniuk, hogy ugyanazok maradjanak”, s ezt ismétli kis változtatással unokaöccse, az új kor embere, Tancredi: „Hogy minden a régiben maradjon, valaminek meg kell változnia.”

A magyar nyelvújításnak voltak, vannak és nyilván lesznek is hibái. Mint minden tudományos és társadalmi cselekvésnek. Mint említettem, a magyar nyelvújítás önmaga kezdte meg az új utak keresését, eleinte azzal a céllal,

hogy az új nyelvtudományi irányzatok eredményeit hasznosíthassa, hogy elveit újragondolhassa. A viták föltétlen eredménye – ahogy Minya Károly könyvéből is kiderül – a nyelvújítás új útjainak, módszereinek, stílusának a keresése. Például a normáról alkotott kép árnyalása, a nyelvújítás többszintűvé tétele, a nyilvános és a magánjellegű nyelvhasználat megkülönböztetése, új fogalmak, megközelítések bevezetése, nemzetközi példák meghonosítása, valamint új szerveződések létrejötte.

A vitában az ember rendszerint mereven ragaszkodik álláspontjához, de az ellenállás és talán az érvek hatására elgondolkodik, s változtat véleményén. Azért is hasznos egy ilyen áttekintés, mert más szempontból is láthatjuk egykori és mai magunkat, merevségünket, tévedéseinket. Elgondolkodhatunk a viták jellegén és stílusán, és büszkéek lehetünk, ha van mire.

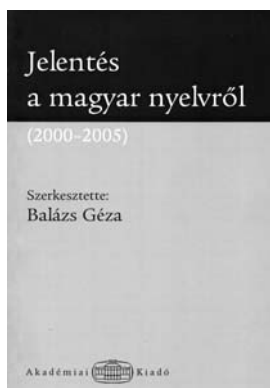
Valamint arra is jó egy ilyen gyűjtemény, hogy bizonyítsa: a nyelvújítás, bár különösen a rendszerváltozás óta vitákat kavar, sőt vannak, akik kijelentették, hogy ameddig van „államilag támogatott” nyelvújítás, addig nem lehet abahagyni a harcot, de azért az elmúlt 15 évben nem szűnt meg a nyelvújítás, sőt. Kiterjedtek a nyelvújítás szervezetei, tízezreket fog át a nyelvújítás civil mozgalom, folyik a tömegkommunikációs nyelvújítás, láthatóan többszintűvé, több színtűvé, több helyszíntűvé vált a nyelvújítás munkája, széles körű pályázati rendszer alakult ki, és sűrű hálózatot alkotnak a minden iskolatípusra kiterjedő kiejtési, hangsúlyozási, helyesírási, nyelvi, retorikai stb. versenyek. A „nyilatkozatháború” ellenére a parlamentben csaknem kétharmados többséggel fogadták el a reklámnyelvtörvényt, amely azért érezteti a hatását.

Nekem ezt is üzenete az elmúlt 15 évünkre reflektáló könyv, másoknak talán mást mond. Abban bizonyosan egyetértünk, hogy jó így együtt látni a vitákat, gondolatébresztő az áttekintés a nyelvújítás fórumairól (szervezetek, konferenciák), s nagyon hasznosak a mellékletben közreadott dokumentumok a nyilatkozatoktól a nyelvújítás programokig. Minya Károly tisztességesen ismerteti a vitákat, véleményeket ütköztet, ha kell, egy-egy kérdésben felmérést készít, és visszafogottan értékeli. Vagyis marad elmélkednivaló az olvasónak.

Természetesen néhány hiányosságot nyomban fölfedeztem a könyvben. Több eseményről, rendezvényről lehetett volna számot adni, szinte minden adathoz lehetne további kiegészítést fűzni. Például érdemes lenne a magyarországi és a határon túli magyar nyelvújítás szervezeteknek vagy a magyar nyelv hatékony történetét alaposabban is bemutatni. Nem is csak árnyaltabb, hanem hangsúlyozottabb is lehetne a kép. A munkát tehát folytatni kell. A legnagyobb hiányosság azonban nem a nyelvújítókön és a krónikáson múlt. Éppen idén 100 éve vetették fel először egy nyelvújítás intézmény létrehozását. Talán most már meg kellene szervezni ezt az intézményt! (*Minya Károly: Rendszerváltás – normaváltás. A magyar nyelvújítás története, elvei és vitái 1989-től napjainkig. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2005.*)

Balázs Géza

Jelentés a Jelentés...-ról

2005-ben ünnepelte öt éves fennállását a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport, s ebből az alkalomból adták ki eddigi tevékenységük összefoglalásaként is értelmezhető munkájukat, a *Jelentés a magyar nyelvről (2000–2005)* című tanulmánykötetet.

A kutatócsoport célja már kezdetől fogva a mai magyar nyelv, nyelvhasználat tudományos igényű leírása, vizsgálata. Ezen túlmenően azonban azt is vallják a kutatócsoport tagjai és a hozzájuk kapcsolódó munkatársak, hogy bizonyos problematikusnak ítélt jelenségeket nem csupán föl kell ismerni, de azokra megoldásokat is kell találni, javasolni. A *nyelvstratégia* tehát egyszerre leíró nyelvészet és nyelv-művelés: belső és külső nyelvészet összekapcsolódása, amely azonban más tudományágak (pl. szociológia, pszichológia) segítségét is igényli és föl is használja.

A *Jelentés...* szellemiségét híven tükrözi az egyik legátfogóbb, e könyvben található tanulmánynak, Schirm Anita dolgozatának bevezető gondolata: „...a jelentés szó többértelműsége megengedi, hogy munkámban kétféle nézőpontot érvényesítsek: a leíró és az értékelő szempontot. Vagyis egyfelől (...) csak rögzítem a napjainkra jellemző nyelvhasználatot. Másfelől viszont (...) bizonyos szempontok felhasználásával értékelem is ezeket a jelenségeket” (*Jelentés a mai magyar nyelvről* – 2005, 83. oldal).

A kötet azonban, mielőtt föl hívja a figyelmet az aktuális nyelvi jelenségekre, általános, elméleti kérdéseket is fölvet. A *Tanulmányok* címet viselő nagyobb fejezet olyan témákat boncolgat, amelyek inkább a nyelvstratégiai tevékenység hátteréhez, értelmezéséhez kapcsolódnak. Így Balázs Géza tanulmánya, amely a nyelv-művelés fogalmát, létjogosultságát – és szükségességét tárgyalja. Ezt azért is fontos kiemelni, mert a nyelvtudomány nem foglal el egységes álláspontot a nyelv-művelést illetően: „*Cinikus az a vélemény, hogy »a magyar nyelv több évszázadon át jól megvolt nyelv-művelés nélkül, minek akkor ma ilyen kérdésekkel foglalkozni«.* Ne feledjük, hogy az informatikai, technokulturális forradalom a kultúra minden területére óriási és gyors (növekvő sebességű) hatással van.” S a nyelvre irányuló legfontosabb hatásokat figyelembe véve: „*Aligha akad olyan tudós, aki azt mondaná, hogy ilyen külső tényezők nem hagyják nyomot a nyelvi kultúrán, s hagyni kell mindent a maga módján fejlődni, tisztulni*” (A fenntartható anyanyelv, 14–15. oldal).

Ugyancsak a nyelv-művelés kérdését tárgyalja Minya Károly, aki hangsúlyozza: a különböző nyelvi szintek, csoportok, szubkultúrák más-más nyelvi normát fogadnak el, és azokhoz igazodnak – a nyelvstratégia egyik fontos feladata, hogy ezeket leírja, vizsgálja. A szerző tanulmányának (A nyelv-művelés elmélete és gyakorlata, 21–35. oldal) nagy erénye, hogy a nyelvi norma kérdésében sok különböző megközelítést sorakoztat föl, anélkül, hogy egy kitémetett vélemény felé irányítaná az olvasót.

Domonkosi Ágnes a nyelv-művelés és a szociolingvisztika kapcsolatát, együttműködését tartja fontosnak. A szociolingvisztika ugyanis a különböző nyelvi szinteken véghezvitt adatgyűjtésével, leíró tevékenységével nagyban hozzájárulhat a nyelv-művelés árnyaltabbá tételéhez, mivel „*Napjaink nyelvstratégiájának horizontjában (...) a köznyelven kívül más nyelvváltozatoknak is jelen kell lenniük, vagyis a normatív nyelv-művelés fokozatosan rétegzett, a nyelvi környezetek többszintűségét figyelembe vevő nyelvstratégiává válik. A nyelvhelyesség eszménye eszerint nem a sztenderd formák elvárását jellemzi minden helyzetben, hanem a szociolingvisztika álláspontjának megfelelően a közlőhelyzetnek megfelelő, a közösségben elfogadott közlőformák használatát*” (A szociolingvisztika szemlélete és a nyelv-művelés, 39. oldal).

A nyelvtudományon belül, de az érdeklődő nem nyelvészek körében is gyakran fölvetődik a kérdés: a nyelv-művelés normaszemléletével segít vagy inkább megbélyegez, „büntet”? Dede Éva többek között ezt a témát boncolgatja *Hiperkorrekció és nyelv-művelés* (47–57. oldal) című tanulmányában. Teszi ezt a „hallgattassék meg a másik fél is” elvet szem előtt tartva, mindamelllett föl vállalva saját, e tárgybeli véleményét.

Az idegen nyelvi hatások állandó témái napjaink magyar nyelvről szóló híradásainak. A téma kétségtelenül idősebb, s ezt aligha vonja kétségbe ma magyarországi nyelvész. A jelenség értékelésekor azonban óvakodni kell(ene) a politikai, személyes érzések beemelésétől – a higgadt, több szempontot is szem előtt tartó vizsgálat lehet a cél. Ezt a szellemet képviseli Zimányi Árpád, akinek gazdag példaanyagra épülő dolgozatából kitétszik, hogy az idegen nyelvi hatások csak különböző fórumokon, különböző helyzetekben értékelhetők – az általánosítástól e területen is óvakodni kell (Idegen szavak részvizsgálatai magyar szövegekben, 58–71. oldal).

A kötet vonulata, amely az én olvasatomban az általános kérdésektől a konkrétabb, mai jelenségek felé mutat, jól érzékelhető: Zimányi Árpád tanulmánya már erősebben kötődik a mai magyar nyelv helyzetéhez (tehát inkább már „jelentés”), és hatványozottan így van ez Bódi Zoltán írásával is, amely az internetes nyelvhasználatot járja körül.

A „netnyelvészet” jellegénél fogva igen friss ága a nyelvészeti vizsgálódásoknak, de vélhetően nagy jövő előtt áll, hiszen a világhálón való kommunikáció egyre elterjedtebb. Az óriási mennyiségű adat, amelyeknek csak egy része hagyományos szöveg, érdekes és tanulságos vizsgálódási terepül szolgál. A szerző Nyelvstratégiai kérdések az internetes nyelvhasználat kapcsolatban (72–80. oldal) című tanulmánya számba veszi a netnyelvészet fő kérdéseit, és a fölmerülő negatívumok (pl. durva megnyilvánulások különféle társalgóprogramokon) kezeléséről is szól.

A tanulmánykötet második nagyobb egysége, a *Jelentések* című valóban igyekszik korrekt, átfogó helyzetképet mutatni a mai magyar nyelvről.

A korábban már idézett Schirm Anita dolgozatában alaposan megvizsgálja a különböző nyelvi szinteken (hangtan, alaktan, mondattan stb.) tapasztalható jelenségeket, változásokat, s adott esetben értékeli is azokat. Rá is, a kötetben az ő munkája után következő Bańcerowski Janusz tanulmányára (Nyelvi helyzetkép – 2005, 117–141. oldal) is jellemző a gondos háttér munka, a sok adattal dolgozás. Igaz, Bańcerowski más, de nem kevésbé fontos problémakört érint cikkében: a mai európai nyelvpolitika kérdéseit, amelyek – lévén Magyarország EU-tagállam – minket sem hagyhatnak érintetlenül. A téma igényes feldolgozása mellett azt is a szerző erényének kell tulajdonítani, hogy e kötetnek több más szerzőjével együtt lehetséges megoldásokat is javasol. Ebben a gesztusban is érvényesül a nyelvstratégiai szemlélet: nemcsak föl hívni a figyelmet egy-egy jelenségre, de ha szükséges, a változtatás (jobbítás) útjára is rámutatni.

Egyszerre lehetnek mulatságosak, ötletesek, tanulságosak és néhány ember szemében talán elrettentők is azok az újabb keletű nyelvi elemek, amelyekről Balázs Géza az *Édes Anyanyelvünk folyóirat Új szavak, kifejezések* című rovatában ad számot rendszeresen. Köteünkben ugyanezzel a címmel tekintélyes listát közöl a szerző az 1998–2005 között általa felgyűjtött anyagból. A gyűjtemény önmagáért beszél, önmaga ad jelentést a hazánkban végbement politikai, kulturális, gazdasági folyamatok jó néhány jellemzőjéről (142–175. oldal).

A *Jelentés...* utolsó fejezete a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport öt éves történetének áttekintését adja, a megjelent tanulmányok, tudományos publikációk és a kutatócsoport számára igen jelentős konferenciák számbavételével (Minya Károly–Balázs Géza: A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport története (2000–2005), 176–188. oldal).

A külalakjában is tetszetős, könnyen forgatható könyvet elsősorban magyar szakos hallgatóknak, tanároknak ajánlom. Utóbbiaknak azért különösen, mivel a könyv számos olyan kérdéskörre is kitér (pl. az internetes nyelvhasználatra), amelynek tárgyalása egyelőre kevésbé van jelen a mai magyar közoktatásban. Bár – nagyon helyesen – alapvetően tudományos szemléletű a könyv, ez nem jár együtt száraz, nehezen befogadható nyelvezettel, túlbonyolított megfogalmazásokkal.

A kötet legnagyobb erénye a szellemisége: úgy mutat be és sokszor értékel nyelvi jelenségeket, hogy ezzel nem bántja meg a nyelvész-társadalom és az érdeklődők csoportjának máshogy gondolkodó tagjait; nem bélyegez meg, nem ítélkezik, mégis képviseli a saját álláspontját. (Balázs Géza szerk.: *Jelentés a magyar nyelvről (2000–2005)*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2005. 188 oldal.)

Máté Bálint

LŐRINCZE-DÍJ, 2005

Az Anyanyelvápolók Szövetségének 2005. évi utolsó, december 10-i elnökségi ülését ismét a Lőrincze-díjak ünnepélyes átadása tette még emlékezetesebbé, csakúgy, mint az előző évek hasonló időpontban tartott üléseit is. Ezúttal két kiváló tanár s egyúttal jeles nyelvművelő vehette át az 1993-ban elhunyt Lőrincze Lajos emlékére alapított kitüntetést, a Lőrincze-díjat. Az alábbiakban közzétesszük Kerekes Barnabásnak Dóra Zoltánról és Adamikné Jászó Annának Holczer Józsefről szóló laudációját, valamint a díjazottaknak egy-egy nyelvművelő cikkét.

Dóra Zoltán nyugalmazott iskolaigazgató, magyar–orosz szakos általános iskolai, valamint magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanár. „A tudós tanár”, aki kutatásainak, felméréseinek tapasztalatait közzé is teszi, s ezeknek eredményeit tanári munkájában fel is használja. 1983-tól 2000-ig (nyugdíjba vonulásáig) volt igazgatója a váci Árpád Fejedelem Általános Iskolának, ezalatt – jórészt az ő munkájának köszönhetően – az anyanyelvi nevelés helyi központjává vált az általa vezetett intézmény. Kezdeményezésére sok év óta az Árpád iskola rendezi a Kazinczy-verseny városi és város környéki fordulóját, a tanári továbbképzésnek is fontos fórumává téve ezeket az eseményeket. Kollégáinak, növendékeinek épülésére rendszeresen szervezett, ill. tartott előadásokat. Igazgatósága idején az ő támogatásával indult el iskolájában a Beszélni nehéz! mozgalom, az intézményben ma is négy szakkör működik. Városa kulturális életének meghatározó személyisége, számos érdeme közül is kiemelendő, hogy 2005-ben az ő kezdeményezésére alakult meg Vácott a Magyar Nyelv Barátainak Egyesülete.

A Magyar Nyelvtudományi Társaságnak és az Anyanyelvápolók Szövetségének tagja. Rendszeresen közlik írásait a Magyar Nyelvőr, a Magyarantitás, az Édes Anyanyelvünk című folyóiratokban. A Váci Polgár és a Váci Napló nyelvművelő rovataiban sok-sok cikke jelent meg az elmúlt években. A Kossuth rádió Tetten ért szavak című műsorában is gyakran hallani írásait. Eddig három kötete jelent meg: Milyen magas a kilenc óra?... és egyéb nyelvhelyességi írások (a Váci Napló nyelvművelő rovatában megjelent cikkek gyűjteménye, 1998); Nyelvápoló. Írások az anyanyelvről (tanulmányok, rádióműsorbeli előadások, cikkek gyűjteménye, 2001); Katedra nélkül (válogatás a 2001 és 2003 között különféle helyeken megjelent írásokból, 2003).

Nyelvművelő, ismeretterjesztő munkásságáért Dóra Zoltán igazgató úr méltán érdemelte ki a Lőrincze-díjat.

Valamennyi

A címben szereplő szó nyelvhasználatunkban egyrészt határozatlan névmásként, másrészt általános névmásként fordul elő. Előbbi szerepében arra utal, hogy egy bizonyos mennyiséget nem tudunk, illetve nem akarunk pontosan megnevezni. Ebbéli szerepét a következő példamondatokkal szemléltethetjük: Mennyi pénz gyűlt össze a kirándulásra? – kérdezi az osztályfőnök. *Valamennyit* már összegyűjtöttünk – válaszolja az osztálybizalmi. Általános névmásként a *minden* szinonimájaként használatos. Például: Maradt még egy kis gyümölcs? – teszi fel a kérdést édesanyjának a kislíú. Nem, már *valamennyit* megették – hangzik a válasz.

A szemléltető mondatokból kitetszik, hogy határozatlan névmási szerepben alanyi, általános névmási funkcióban viszont tárgyias ragozású ígét vonz.

Ezért okozott félreértést a Kossuth rádió 2004. június 30-i adásában, a Déli krónika sporthírei között elhangzott tájékoztató: A mérkőzésre *valamennyi* jegyet *eladtak*. Arról a mérkőzésről volt szó, amelyet a közönség nagy izgalommal várt. Am ebből a közleményből az derül ki, hogy csak *valamennyit*, azaz *nem mindet* sikerült eladni, valószínűleg csak *néhány* talált gazdára. Természetesen tudjuk, a valóságban nem erről volt szó, hanem éppen az ellenkezőjéről: már nincs jegy, hiszen *valamennyit* eladták. Erről akarta a hírolvasó tájékoztatni a hallgatókat. A félreérthetőség elkerülése végett kétféleképpen is átalakítható volna a mondatot. Íme! Az első változatban a *valamennyi* helyett a *minden* általános névmást használva mennyiségjelzőként, az utána következő ígét pedig alanyi ragozásba téve. Így: *Minden jegyet eladtak*. A másik lehetőség, hogy a *valamennyi* főnévi szerepben áll, s ekkor az ige csakis tárgyias ragozású lehet: *Valamennyit eladták*.

Dóra Zoltán

Holczer József, az „Emberítő csodánk” című, anyanyelvünkről szóló cikkgyűjtemény szerzője 1947. február 9-én született. A kecskeméti Piarista Gimnázium tanulója, majd magyar–orosz szakos tanára. 1971-ben tett ünnepélyes szerzetesi fogadalmát után 1973-ban szentelték pappá. Tanári és könyvtárosi munkája mellett a lelkipásztori teendőket is ellátja a közeli Kadafalván.

Nyelvművelő tevékenysége az 1980-as évek elejétől vált erőteljesebbé. Negyedszázadon át ő szervezte a gimnáziumi anyanyelvi versenyeket. 1981 óta publikál cikkeket, saját elnevezése szerint: glosszákat. Az Édes Anyanyelvünkben, az Élet és Tudományban, a Magyarantitás minden számában szerepelnek széles körű olvasottságot tükröző írásai. 1994-ben az ő kezdeményezésére indult el a Keresztény Élet Nyelvvél – lélekkel rovata, elindítója az Irodalomismeret 2004-ben megalapított Nyelv-társ rovatának. 1992-től napjainkig a rádió Tetten ért szavak című műsorában több mint hetven – olykor humoros – glosszáját olvasták föl. Számos verset publikált a egyházi sajtóban. Helyesírási szakkönyvekben és nyelvművelő kötetekben is szerepelnek tanulmányai, többek között az Élteső anyanyelvünkben. Több mint egy évtizede számos piarista kiadvány lektora, s egyéb művek nyelvi tisztasága fölött is őrködik.

„Magyarán szólva” című, Grétsy Lászlónak írt költeményében írta le először ezeket a szép szavakat: „Nyelvünk – szép jelünk: útlevelünk, anyánk – Kincsés tarsolyunk, emberítő csodánk”. A szó magyarázata ekképp hangzik: „Emberíteni annyit jelent: emberré tenni. Emberítő(het) – mivelhogy emberítő szerepe van mindünk életében –: a teremtő Isten, aztán szüleink, iskoláink, hitoktatóink, atyai jó barátaink... Sőt: magunkat is emberré tehetjük az önévelés révén. [...] Emberít, emberré tesz, igen, az anyanyelv, a mi édes magyar Kincsünk! Ennek igazát/igazságát írtam hát oda kötetem [ti. az „Emberítő csodánk”] élére.” *Nyelv és lélek* a kulcsszavai a „Minden szó egy regény” című, társszerzővel írt kötetének is. S ismét a magyarázat: „Igen, ez a két fogalom – nyelv és lélek – mélyen összetartozik; biztosan rábólintana erre rendelapítónk, Kalazanci Szent József is...”

Rábólintana Lőrincze Lajos is, hozzáfűzvé, hogy ez a dolgok lényege: embert és lelket művelni, ahogyan Holczer tanár úr teszi. Köszönet érte.

Gondolta a fene...

Közismert a történet: Arany János jelenlétében valaki értő elemzését kívánta adni egyik versének, mondván: „A költő itt azt akarta mondani...” Mire Arany: „Akarta (vagy: gondolta) a fene!” Azt hiszem, igencsak így járunk, ha az alábbi egy-két nívós könyv szerzőjét vagy a megjelenését elősegítő avatott fordítót megkérdeznénk egy-egy mondat, szövegrészlet kapcsán. Nyilván nem könnyű őket elérnünk, így csupán a kritikus mondatot hozzuk elő. Sőt: olyannyira diszkrétek kívánunk lenni, hogy nem csupán az oldalszámától tekintünk el, hanem a szerzőt sem nevezzük meg...

Egy kitűnő történész szakmunkájában bukkan elém ez: „A reguláris hadak főparancsnoka... a császári hadseregben jó képzettséget nyert, de a művelt, tanult, elméletileg igényes tiszt *csatát sosem nyert*.” Nyelvőri véleményem: dehogyis suta fogalmazás ez! A historikus ismételtes rímes, tudatos szójátékkal kívánt élni... (Visszhangzik-e a címbeli válasz?)

A szóban forgó hadieszközökkel foglalkozik egy katonai szakértő, többkönyves haditörténeti monográfiája. Ebben olvasom: „Otto Weddiggen kapitány új U–29-es *tengeralattjárójával az Északi-tengeren ledesett*.” Ugye a tisztelt író úr eleve megmosolyogtatni kívánta olvasóját e tragikus tény tálalásával? Hiszen mifelénk, ha járművel közlekedik valaki, legfeljebb a biciklijével, motorjával, esetleg rollerjével szokott elesni...

Végül egy kalendáriumból idézek. Az újságíró egy polgármesterre hivatkozik, aki többek közt ezt is elmeséli: „A tévész-időkben kiépítettek két kisebb medencét, s *illemhelyeket*, zuhanyozókat *létesítettek*. Sokan *szeregetek oda járn*.” Nos, eszembe jut: amikor kislány voltam, olyan szegények voltunk, hogy kapunk se volt; bizony sokan a *mi kertünket is vécének nézték* éjjelente! Én tehát itt erre gondoltam. De vajon mire gondolt a nyilatkozó, illetve a publikáló?!

– Gondolta a fene... – mondhatná mindhárom főnti idézetem gazdája. Pedig: ha az épkezláb magyar közlés miatti örömlünket nem is, de szisszenésnyi/szusszanásnyi mosolyunkat csak-csak előidéztek.

Holczer József

Gazdasági társulások új rövidítései: *nyrt.* és *zrt.*

Munkatársaimmal együtt abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy tanácsadó munkánk során ügyfeleink telefonos kérdéseiből, leveleiből gyorsan, szinte a történésekkel egyidejűleg értesülünk a bennünket körülvevő valóság változásairól. Az új valóság-elemek a mindennapi élet, a közélet és a gazdaság területein jelennek meg leggyakrabban, ezért itt van szükség gyors, pontos elnevezésekre.

Sokszor tapasztaljuk, hogy kérdezőink, köztük sokan cégek, nagyvállalatok menedzserei, arculattervezői, reklámszakemberei az üzleti érdekek mellett erkölcsi felelősséget is éreznek azért, hogy az általuk kialakított vagy gondozott nyelvi formák szakszerűek, pontosak, szabatosak, jól hangzóak legyenek, ne csak a szakemberek, hanem az ügyfelek, a felhasználók, a fogyasztók számára is. Ez az igényesség olyankor is megszólal a hozzánk fordulóknál, amikor „csak valami apróságot” kívánnak megbeszélni, tisztázni vagy pontosítani. Lehet ez szóhasználati kérdés, lehet egy-egy újonnan alkotott rövidítésforma írásának, toldalékolásának, kiejtésének a megbeszélése.

Ilyenek a címben jelzett rövidítésformák, az *nyrt.* és a *zrt.*, amelyeket mi is csak mostanában ismertünk meg, de amelyekkel – mire írásom megjelenik – cégek, társulások nevében olvasóink is bizonyára találkozhatnak: *Állami Nyomda Zrt.* vagy *Richter Gedeon Nyrt.*

De miről is van szó itt tulajdonképpen? A *részvénytársaság*-ok, rövidítve *rt.*-k változásáról, pontosabban az *rt.* elnevezés megszűnéséről, illetve egyidejűleg új elnevezések, az *nyrt.* és a *zrt.* alakok megjelenéséről. A társulási formák ugyanis tipikusan mai életünk azon valóságmozzanatai közé tartoznak, amelyek a gazdasági folyamatok közepegye gyorsan módosulnak, átalakulnak. Ilyen ez a mostani változtatás is, amelyre hatályos jogszabály kötelezi a gazdasági élet résztvevőit: „Az 1997. évi CXIV. törvény a gazdasági társaságokról” mostani módosítása ugyanis előírja: *A részvénytársaság elnevezését, a működési forma megnevezésével („nyilvánosan működő részvénytársaság”); zártkörűen működő részvénytársaság”); illetve rövidített elnevezésében „nyrt.” vagy „zrt.” rövidítésével a társaság cégnevében fel kell tüntetni* (XII. fejezet, 177. § (4); <http://net.jogtar.hu>).

Az idézett törvényi hely megadja tehát magát a használatos rövidítésformát is, megkönnyítve ezzel a társaságok és a cégbíróságok dolgát. A kérdés már csak az, beleillik-e a két új forma, az *nyrt.* és a *zrt.* az eddigi rövidítések rendszerébe, vagy sem.

Gyors válaszom az, hogy igen, beleillik. Mert az *nyrt.* (*nyilvánosan működő részvénytársaság*) és a *zrt.* (*zártkörűen működő részvénytár-*

saság) követi az eddigi, többnyire már megszokott gazdasági társulások rövidítésformáit és írásszabályait, amilyen a *bt.* (*betéti társaság*), a *kft.* (*korlátolt v. korlátozott felelősségű társaság*), a *kht.* (*közhasznú társaság*), a *kkt.* (*közkereseti társaság*) és természetesen az *rt.* (*részvénytársaság*). Köznévi használatban tehát *nyrt.* és *zrt.* rövidítésformákkal, tulajdonnév elemeként pedig *Nyrt.* és *Zrt.* formákkal rendszeresen gyarapodott a mai nyelvhasználat.

Ez így rendben is volna, mi okozza mégis azt a kételyt és bizonytalanságot, amellyel rákérdeznek a telefonálók és levélírók: „helyes-e ez így”? „Miért nem írjuk őket NYRT és ZRT formában, csupa nagybetűvel és pont nélkül, mint a tulajdonneveket, vagy ha kisbetűsek, akkor miért nem ugyanolyanok, mint az *eva* vagy a *taj*?”

Felvetésükön én is elgondolkodtam. Mert igazuk van a kérdezőknek, ráéreztek egy kétségtelenül meglévő következtetlenségre a rövidítések kiejtése és írása között, amely nem került el természetesen a szótárírók figyelmét sem. (A 2004-ben megjelent új helyesírási kézikönyv is foglalkozik a problémával; vö. Laczkó Krisztina–Mártonfi Attila: *Helyesírás*. Osiris Kiadó, 367–368.)

Ebben a rövidítésformában ugyanis, amelybe a társulási formák rövidítései is beletartoznak, mint látjuk, egyre több olyan alak van, amelyek az ejtése nem a régebben szokásos rövidítésekére, hanem az újabbban terjedő betűszókéra (mozaikszókéra) jellemző. Akár oda is sorolhatnánk őket, és írhatnánk csupa nagybetűvel, pont nélkül. Az elmúlt két évtized írásgyakorlata viszont megtartotta a rövidítés zárópontját, és ez most már így hagyományozódik tovább. A gazdasági társulások különféle formái mind köznévi betűszók, az íráskéjükben megjelenő pontok ma már csupán az írásgyakorlat hagyományával magyarázhatók. Csupán azzal tehát, hogy első megjelenésük idején még nem betűszóként rögzültek az írásgyakorlatban, hanem ponttal zárva rövidítettük őket (kivételek a *gmk* és a korábbi *tsz*).

Mindezeket összefoglalva: a nyilvánosan működő részvénytársaság *nyrt.* és a zártkörűen működő részvénytársaság *zrt.* rövidítése megfelel a magyar nyelvi rövidítési gyakorlatnak, a már kialakult hagyománynak. Köznévként tehát így, kisbetűvel írandó, tulajdonnévként, adott esetben egy cég nevének elemeként pedig a rövidítés első betűjegyét nagybetűvel kell írni: *Generali-Providencia Biztosító Zrt.* vagy *Richter Gedeon Nyrt.* (Indokolt esetben, például egy cég logójában szerepelhet a csupa nagybetűs írásforma is.)

Heltainé Nagy Erzsébet

Nagyobb építkezések megkezdésekor szokásban van, hogy az alapkövetélt ünnepélyes módon hajtják végre. Nemritkán valamilyen tartós anyagból készített tokba az építők különféle iratokat helyeznek el, némelykor napilappéldányt vagy pénzérmét és más egyebet, hogy a majdani idők embere tudhassa, kik és mikor voltak s éltek a nevezetesnek szánt épület készítői.

Egy napilapban például arról olvashattunk, hogy a tudós Albert Einstein is hagyott efféleképpen 1936-ban üzenetet, ugyanis „egy időkapszulába írta: »Kedves utókor«”.

A magyar nyelv értelmező szótárának hét nagy kötetében nem lelhetünk rá a szóra, maga a *kapszula* azonban benne van a Magyar értelmező kéziszótár legújabb, második és átdolgozott kiadásában 'tok, burok' és az orvosi szaknyelvben 'gyógyszerezellel töltött lenyelhető kis tok', továbbá az úrhajózásban 'az úrhajó kabinja' jelentésekkel.

A biológiai szaknyelv a különféle védőburokszerű anatómiai képletek megnevezésére használja ezt a latin szót, például a szemlencse tokja: *capsula lentis*. A növénytan az egyes baktériumok sejtfalának külső felszínét borító réteget nevezi meg a *kapszula* szóval, amelynek e tudományterületen magyar szaknyelvi megfelelője a *tok*. A mohák spóráképző testének felső része *spóratartó tok*, a szaknyelvben *capsula*.

IDŐKAPSZULA

Eleink a régi századokban különféle szelencéket, tokokat, így mintegy kétszáz éve például a zseborák fedelét neveztek *kapszulá*-nak. Az Erdélyi Magyar Szótörténeti Társaság olvashatunk e felületen: „Edgy Zseb beli ezüst ora két *kapsulás*”; „Egy ujj Francia proba tétel nélkül valo 'Sebbeli Ora a' mutató táblájának mezeje kék [...] a' belső *Kapszula* ezüst”.

A nyelvünkben lévő többféle jelentésű *kapszula* a latinban '(irat-tekercsek megőrzésére való) tok' jelentésű szó volt, amely tulajdonképpen kicsinyített alak, s a *capsa* szóra megy vissza, amely 'tok, tartó, láda'. Ezt is használták eleink, a régi magyarban a *kápsa* már a Jókai-kódexből ránk maradt, mai helyesírásban: „*kápsáját* hátára vetvén”, s itt a szó 'tarisznya, iszák' jelentésű. Hajdan a diákok és kolduló szerzetesek az iskolai köztartás, illetőleg a rendház számára adományokat gyűjtöttek, amelyeket *kápsájukba* raktak. Innen *kápsál* igénn, amelyet az Értelmező Szótár Jókai Mórtól és Móríc Zsigmondtól vett idézettel mutat be, utóbbi éppen a kollégiumi diákérettel függ össze: „Napok óta beszéltek róla a coetus előtt, hogy az idén milyen későn *kápsálnak*.”

Vázlatosan áttekintve a *kapszula* történetét láthatjuk, hogy a latinból jött jövevény sokféle jelentéssel szolgált és szolgálja kifejezőmódunkat. Az egyik legújabb ebben a fentebb említett *időkapszula*, amely a mai időt, kort felidéző emlékeket tartó tokot jelent.

Büky László

Új szavak, kifejezések (38.)

Az új értelmező kéziszótárban nem található szavakból és kifejezésekből nem okvetlenül az első előfordulásokat szemléljük. Várjuk olvasóink észrevételeit is!

biometrikus útlevelel – biológiai (testi) azonosító jegyet (pl. ujjlenyomatot) tartalmazó útiokmány.

fapados – eleinte csak az olcsóbb repülőjáratok megnevezésére, újabban minden olcsó, kedvezményes dolog megjelölésére. Pl. *Fapados közraktárfejlesztés* (Népszabadság, 2005. dec. 13.).

fátyolháború – a vallási jelképek elleni küzdelem az oktatási intézményekben (Franciaországban).

frissdiplomás – újonnan szerzett diplomával rendelkező (fiatal).

GM-növény – génmódosított növény (Magyar Nemzet, 2005. nov. 12.).

inko – az *inkontinencia* rövidítése. Pl. „*Inko* specialista – az inkontinencia szakmai menedzselése az intézményi csatornákon” (Magyar Nemzet, 2005. dec. 10., hirdetés).

izslamofób – az izslámtól betegesen félt.

kulturalizmus – a kultúra hasznán alapuló társadalmi-gazdasági rendszer. Pl. „Kapitalizmus után *kulturalizmus*” (Népszabadság, 2005. nov. 8.).

nettelen – világháló nélküli. Pl. „*Nettelen*” háztartás.

nyesz – nyugdíj-előtakarékossági számla. Pl. „Pénztárak nélkül indul a *nyesz*” (Világgazdaság, 2005. nov. 29.).

pókautó – a parkolókat felügyelő társaságnak a szabálytalanul várakozó gépkocsikat föl-emelő és elszállító autója. Megj.: Nevét nyilvánvalóan metaforikus úton kapta az autókat megfogó csápjairól. (Népszabadság, 2005. november 12.)

porszórt – festékszórással készült (pl. felület).

szélgép – a szélérőmű másik neve. Pl. „Az építési engedélyek három *szélgépre* szólnak” (Vas Népe, 2005. nov. 29.).

tarifadzsungel – a biztosítási, telefonálási díjak (tarifák) átláthatatlan, összehasonlíthatatlan rendszere.

távvezényelt állomáshely – (a MÁV-os szargonban) személyzet nélkül működő állomás.

útpénztár – Az úthasználati díjból (matricabevétel), más pótdíjakból, bírságokból, jövedéki adóból, áfabevételből és költségvetési támogatásból stb. összeálló pénzügyi alap, a korábbi *útalap* új megnevezése (Világgazdaság, 2005. nov. 29.).

Wikipédia – internetes, bárki által bővíthető, módosítható enciklopédia. Pl. „Jimmy Wales amerikai üzletember 2001-ben indította el a *Wikipédiát*” (Népszabadság, 2005. okt. 22.).

zsákrégió – zsákfalvakból álló térség. A *zsákfalva* olyan település, amelyből nem vezet tovább út (Népszabadság, 2005. okt. 21.).

A rovat 1998–2005 között megjelent anyagát teljes egészében tartalmazza a következő kötet: *Jelentés a magyar nyelvről (2000–2005)*. Szerk.: Balázs Géza. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005.

B. G.

balazsge@due.hu

Szerkesztőségünkbe beérkezett új nyelvészeti kiadványok

Balázs Géza–Bódi Zoltán szerk.: *Az internetkorszak kommunikációja*. Gondolat/Infonia, Budapest, 2005.

Hegedűs Rita: *Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2005.

Huszár Ágnes: *A gondolatól a szóig. A beszéd folyamata a nyelvbotlások tükrében*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2005.

Kálmán László–Trón Viktor: *Bevezetés a nyelvtudományba*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2005.

Kálnási Árpád: *Debreceni civis szótár*. Debreceni Egyetem, Debrecen, 2005.

Kapitány Ágnes–Kapitány Gábor: *Tárgyak szimbolikája*. ÜMK, Budapest, 2005.

Széphalom. *A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve, 2005.* (15. kötet)

Szirmai Monika: *Bevezetés a korpusznyelvészetbe*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2005.

Zsigmond Győző: *Csillagok, csillagképek magyar népi nevei*. Csillagokhoz fűződő néphagyomány. ELTE Magyar Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 2005. (Magyar Névtani Dolgozatok, 198.)

Nyelvi iroda Budapest

Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda (Manyszi), 1148 Budapest, Őrs vezér tere 11. fszt. 1.

Ügyelet: kedd–szerda–csütörtök 10.00–14.00

Ingyenes nyelvi tanácsadás (csak villámpostán!): e-nyelv@e-nyelv.hu, manyszi@e-nyelv.hu

Honlap: www.e-nyelv.hu

Mobiltelefon: +36-30/318-9666

MAGYAR NYELVI SZOLGÁLTATÓ IRODA

Főbb szolgáltatások: szöveg-gondozás (szerkesztés, lektorálás, nyelvhelyesség, helyesírás) – közérthető szövegek írása, szerkesztése, minősítése – nyelvi szakértői munka – nyelvhelyességi tanácsadás, oktatás, továbbképzés – retorikai (beszédtechnikai) képzés

Támogató: Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Nemzeti Kulturális Alapprogram

Működteti az Inter Kultúra-, Nyelv- és Média kutató Központ Kht., valamint a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport.

HÍREK

Herman Ottó születésének 170. évfordulóján, 2005. november 8-án és 9-én az MTA Miskolci Akadémiai Bizottsága székházában tanácsulást rendeztek „az utolsó magyar polihisztorról”. A természettudósok, néprajztudósok, környezetvédelmi szakemberek mellett Herman Ottó nyelvészeti munkásságát **Balázs Géza** értékelte.

*

Megalakult a *Magyar Kommunikációtudományi Társaság*. Első konferenciáját Kommunikációkutatás Magyarországon címmel 2005. november 24-én és 25-én tartotta az MTA Bolyai-termében.

*

2005. november 30-án a Nyíregyházi Főiskolán volt a szakmai bemutatója **Minya Károly Rendszerváltás – normaváltás** című könyvének.

*

2005. december 13-án *Az én cégérem* verseny díjkiosztó ünnepségén immár hatodik alkalommal részesülhettek elismerésben azok a cégek, amelyeknek az elnevezését a bírálóbizottság a legsikerültebbek közé sorolta. A beküldött elnevezések közül ez alkalommal díjazott nevek a következők: **Aranybánya** (ékszerbolt, Budapest), **Dologidő Kft.** (munkaerő-közvetítés, Pécs), **Kulcsember** (kulcsmásoló, Békéscsaba), **Ládafia** (ajándékolt, Pogány), **MERSZ** (Magyar Extrém sport- és Rekreációs Szövetség, Budapest), **Tájképzés Kft.** (tájépítés, földmérés, Nyúl), **Tekergő** (utazási ügynökség, Békéscsaba). Gratulálunk! A verseny 2006-ban is folytatódik.

*

A *Tinta Könyvkiadó* a 2005. évi újdonságait mutatta be az MTA Nyelvtudományi Intézetében 2005. december 13-án.

*

2005. december 16-án, életének 86. évében, hosszas betegség után elhunyt lapunk első szerkesztőbizottsági elnökének özvegye, **dr. Lőrincze Lajosné Vehovszky Emerich Erzsébet**. Emlékét megőriztük.

*

Idén hatodik évebe lép az Akadémiai Klubban működő *Szarvas Gábor Asztaltársaság*. A tagok 2006. február 16-án, április 20-án, június 15-én, szeptember 21-én és november 16-án találkoznak (mindig csütörtökön 18.30-kor az MTA klubjában).

*

Az *Implom József Helyesírási Verseny* Kárpát-medencei döntőjét idén február 24-én és 25-én tartják a gyulai Erkel Ferenc Gimnáziumban.

*

A *magyar nyelv hete* 40. ünnepségsorozatának a helyszíne 2006-ban Heves megye lesz. A megnyitáshoz sajtónyelvi, médianyelvi szekció is kapcsolódik az Eszterházy Károly Főiskolán.

PONTOZÓ

Mindenekelőtt a múlt évi 4. számunkban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk közre.

I. Szótagjáték. 1. Alapigazság. 2. Szőlőültetvény. 3. Egyed-fejlődés. 4. Levelesláda. 5. Rendőrfőhadnagy.

II. Hármat egy csapásra! 1. Aba. 2. Huta. 3. Kun. 4. Unió. 5. Ida. 6. Nana. 7. Fen. 8. Fiók. 9. Int. 10. Aida. 11. Izé. 12. Lein. 13. Ujj. 14. Való. 15. Kór. 16. Year. 17. Uzs. 18. Póni. 19. Csó. 20. Ártó. 21. Bel. 22. Leon. 23. Ifi. 24. Ész. A három keresett név: Budenz József, Hunfalvy Pál, Tinódi Lantos (Sebestyén).

III. Dadogó szavak. 1. Felelet. 2. Pipitér. 3. Tatami. 4. Zsizsik. 5. Matat. 6. Csücsül. 7. Papagáj (továbbá arara, illetve, bár ez nem afrikai eredetű: kakadu). 8. Vállalat (de elfogadtuk a kákáté megoldást is, amely a közkereseti társaság elég széles körben használt rövidítése). 9. Nyenyere (valamint balalajka, tamtamdob, ukulele). 10. Gégész.

IV. Egy regény. 1. Ékszerész. 2. Búzaliszt. 3. Zsírkréta. 4. Pénzszavar. 5. Szemcsepp. 6. Takarékos. A keresett regény címe: Színek és évek, szerzője Kaffka Margit.

V. Lőrincze Lajos a nyelvről. A nyelv, magyar nyelvünk legfőbb kincsünk, közösségszervező, összetartó erő.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 75 pontot, a következők részesülnek könyvjutalomban: Berente Lászlóné, Jászapáti, Utasi u. 6/a (5130); Farkas Péter, Budapest, Csontváry u. 9. VIII. 45. (1181); Hermanutz Tamásné, Nemesnádudvar, Hunyadi u. 23. (6345); Kardos Márton, Budapest, Csömöri út 212. (1162); Lovász Magdolna, Szolnok, Csokonai út 23. III/1. (5000); Németh Ibolya, Budapest, Kiss József u. 2. III/15. (1081); Pécsi Református Kollégium Beszélni nehéz! köre, Pécs, Engel J. u. 15. (7627); Sebestyén Olga, Debrecen, Kér u. 9. (4032); Szegedi Jánosné, Tarján, Jókai u. 28. (2831); Zábó Gyula, Budapest, Nap u. 21. (1082). Nyereményükhöz gratulálunk!

A Pontozó új feladatai

I. Nobel-díjasok randevúja. Rejtvényünkben öt olyan mondatocskát közlünk, amelyek mindegyikében egy Nobel-díjas író is szerepel. Ha megfejtőink elég ügyesen csoportosítják át a mondatokban található betűjegyeket anélkül, hogy akár csak egyet is elhagynának belőlük, akkor mindegyik mondatból egy-egy ugyancsak Nobel-díjas író nevét rakhatják ki. (A hosszú és a rövid magánhangzók között, ahogy ez az anagrammajátékokban szokás, nem kell különbséget tenni.) Minden megtalált Nobel-díjas nevéért 4 pontot lehet szerezni, összesen tehát 20-at!

1. Camus francia író:
2. Gide edz a dalra:
3. Mann, orrod lila:
4. Sartre, bízz, sok nap:
5. Tágore, írd: „grand rum”:

II. Szótagrejtvény. Olvasóinknak mindegyik adott meghatározásra egy-egy négy szótagú szóval kell felelniük. Ha megfejtésük helyes, akkor a beírt szavak harmadik szótagját fölülről lefelé összeolvasva egy nagy költőnk versének címét kapják meg. Kérdésünk: ki a költő, és mi a vers címe? A helyes válaszáért 8–8 pont jár, vagyis összesen 16.

1. Megélhetési problémák:
2. Portyázás:
3. Népdalainkban is gyakori gyümölcsfa:
4. Tulajdon megszerzésének egy módja:
5. Fekhelyfajta:
6. Művelődési intézmény:
7. Pénzforgalmat lebonyolító részleg tagja:
8. Falusi lakodalmas menet gyakori kísérője:

III. Nyolcszor nyolc. Megfejtőink az ábra vízszintes sorainak helyes kitöltése után a bal felső sarokból kiindulva a jobb alsó sarokig egy száz éve elhunyt szerző első darabjának címére találhatnak. Ezután, ha a sorokat ügyesen átrendezik, ugyanebben az átlóban egy közismert vers drámájának címére is ráakadhatnak. Ki az alkotó, és mi a két mű címe? Mind-egyik helyes válaszáért 5 pontot lehet szerezni, összesen 15-öt.

1. Magyar megye:
2. Wagner-opera:
3. Cselszövő:
4. Divatárulány:
5. Folyóiratnak egy évben megjelent összes száma:
6. Kardvívó olimpiai bajnokunk:
7. MórícZ Zsigmond műve:
8. Előbb-utóbb:

IV. Betűt a belsejébe! Egészítsék ki megfejtőink az alábbi szavakat egy-egy betűvel – mégpedig csakis a szótest belsejében – oly módon, hogy ezáltal egy-egy új, értelmes szót kapjanak. (Néhány példa: bér – beér, csoda – csorda, sál – szál.) Ha megfejtésük helyes, az így betöltött 12–12 betűből – a betűket a csoportjukon belül helyes sorrendbe téve – kirakhatják egy-egy jeles nyelvész nevét. Az első (1836–1892) a történeti összehasonlító nyelvészet kiválósága, a második pedig (1870–1937) nyelvészként és irodalomtörténészként egyaránt elismert tudós. A két névért 10–10, összesen 20 pont jár.

1. LEÉR	KIAKAD	SÍN	FIKA
ALAK	RENDEL	LEJT	ERDŐ
RÁNT	SÓTLAN	HARAG	PÁT
2. KERESZT	KINT	KIES	CIKK
FÓKA	HAT	KOPASZ	PICI
MENŐ	SORS	HITES	SEREG

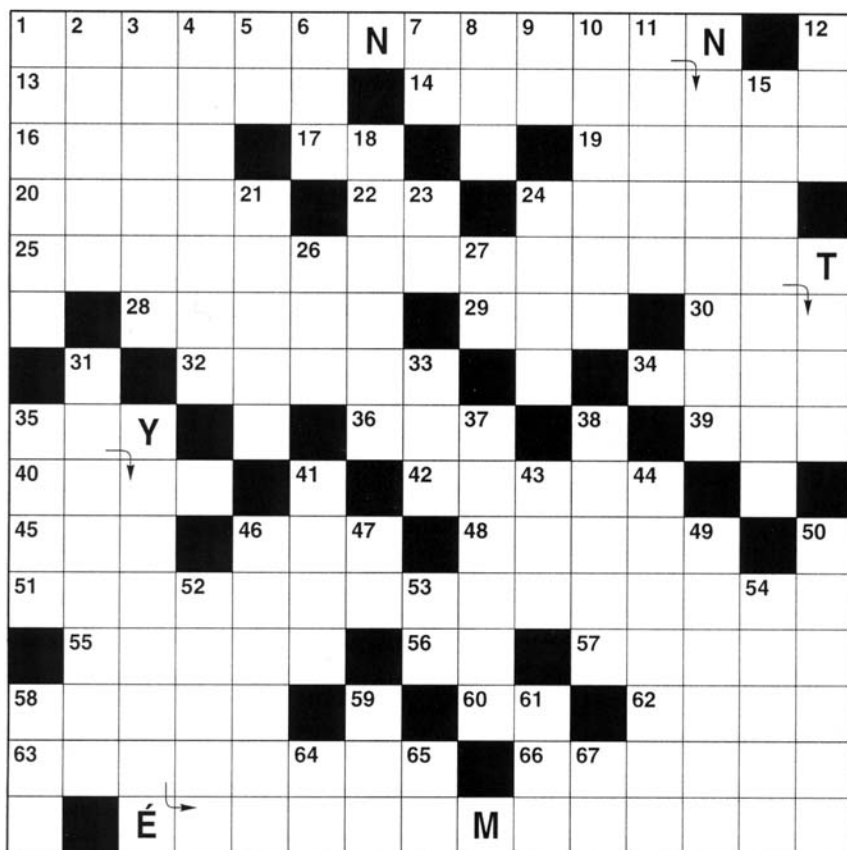
V. Jókai Anna a nyelvről. A 2005. november 10–11-i Kosuth-szónokverseny első napjának tudományos ülészakán Jókai Anna Kosuth-díjas írónk is tartott előadást. Abból való az a megállapítás, amelyet keresztrejtvényünk fő soraiban idézünk. Ezt tessék beküldeni! Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közölt fejtörők együttes értéke 96 pont, de már 80 pont is elég ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. Könyvjutalomban tízen részesülnek. A rejtvények megoldását **2006. április 1-jéig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Pf. 122.

Minden rejtvényt szerető olvasónak jó szórakozást és a rejtvényekkel való sikeres megbirkózást kívánunk – a Pontozó rovat gazdájával, **Grétsy Lászlóval** együtt – a feladványok készítői:

Bencze Imre (IV.), Doroszai Elekné (II.), Harmati Gizella (III.), Schmidt János (V.), Varga István (I.)

NAGY KÜLÖNBSÉG

VÍZSZINTES: 1. Jókai Anna szavainak első része. 13. Kismotor. 14. Nyíregyházától 16 kilométerre lakik. 16. Montenegrói folyó (a bari anagrammája!). 17. Némán roví! 19. Néhai komikus színész (László). 20. Diurnus álnéven is publikáló író, újságíró (Pál). 22. Allé szélei! 24. Sokszoros válogatott bolgár labdarúgó, volt szövetségi kapitány (Hriszto). 25. Az író szavainak második része. 28. A ház szeme! 29. Lódulj! 30. Település Lévától északkeletre, a török hódoltság korában Hont vármegye székhelye volt. 32. Építész, a késő eklektika mestere (Ignác, 1855–1928). 34. Lima a fővárosa. 35. Jókai Anna szavainak harmadik, befejező része. 36. Rádióelektronikai harc (katonai szakkifejezés), röv. 39. ... Stewart; londoni születésű rockénekes. 40. Ing, de palack része is lehet. 42. Minarik Ede alakítója a Régi idők focija című Sándor Pál-filmben (Dezső). 45. Hím sertés. 46. Tölt a kannából. 48. London folyója. 51. Elkötelezett híveinek 1989 óta szövetsége van nálunk. 55. Federico García Lorca drámatrilógiájának középső darabja. 56. Előadó, röv. 57. Nem testi (pl. fáradság). 58. Balassi Bálint műsája. 60. Ösztökélő szócska. 62. Lopószik. 63. Lóháton sietve távozik. 66. 35 méter mély kis állóvíz Rómától kb. 25 kilométerre.

FÜGGŐLEGES: 1. Volt válogatott spanyol labdarúgókapus (José Angel). 2. Csomagoló- és tárolóeszköz. 3. Komisz (kölyök), népiesen. 4. Durván nyers. 5. Idegvégződés! 6. Lop-...; kínai sóstó. 7. Nyél közepe! 8. Izom is kifejti. 9. Lapszék! 10. Falat habarcsréteggel bevonó. 11. Akkád mitológiai eposz. 12. ... Blas; Le Sage címszereplő regényhőse. 15. Csemegének számít az ilyen szendvics. 18. A nyúlragás okozta veszteség is ez. 21. Kosuth-díjas hegedűművész, zenekarvezető (János). 23. Nincs szárnya, mégis leszáll! 24. A belsejébe. 26. Huszonnégy órából áll. 27. Pára! 31. Nöstény tapsifüles. 33. Költői napszak. 35. Kanadai énekes, az ő slágerei a Diana és a Te vagy a végzetem (Paul). 37. Százhusz fele. 38. Különc öltözködésű és viselkedésű fiatalember, tréfásan. 41. Az egyik szülő. 43. A fejére, költői szóval. 44. Gomorrával együtt emlegetik. 46. Saját személye. 47. Kettőtök közül nem ő. 49. Orra bukik. 50. A középső bábokat ledöntő gurítás a tekében. 52. Szórványos férfinév. 53. A pincébe. 54. Utasi ...; volt válogatott kézilabdázónő. 58. Szignál. 59. Fél tucat. 61. Ancsa. 64. Mag nélküli tűz! 65. A tantál vegyjele. 67. Steven Spielberg filmbeli űrmanója.

Schmidt János

Szezont a fazonnal

A tantestületben a kollégák legtöbbször a magyartanárnak panaszoznak el, hogy a tanulók a közismert idegen szavakat is összekeverik. Így találták fel a *gorillaharcot*, az *excellenciás görbét*, a *petróleum mobilét*, megjelent a B *teketóriás* versenyző, átadták a *tapétabotot* stb.

Az alábbi „gyöngyszemek” irodalomórai gyűjtésből valók:

☺ A szép *szirénahangok* hiába csalogatták Odüsszeuszt, mert ki volt kötözve.

☺ Antigoné tragédiája a nézőben nagy *katalizist* idéz elő.

☺ A középkori szerzetesek önsanyargató, *aszték* életet éltek.

☺ Rómeó *cinikusnak* Lőrinc barátot nyeri meg.

☺ Balassi verseket ír Annához, melyekből *ciklonokat* alkot.

☺ Az Egy katonának Balassi-*trófeákban* íródott.

☺ Zrínyi megírta a török *átrium* ellen való orvosságot.

☺ Az egyik jakobinus a vesztőhelyen azt hiszi, hogy *amnéziát* kapott.

☺ Puskin párbajban hal meg, mert a cár sugallatára egy francia tiszt *molesztálja*.

☺ Kölcsey unokaöccsére hagyta *Paralízisét*.

☺ Petőfi műve a *Cikluslombok* Etelke sírjáról.

☺ Arany itt fordított szórendet, *intervenciót* alkalmaz.

☺ A csinovnyik többször is *exhumálja* magát tüszentése miatt.

☺ A regény során *Evita* hol bányászlány, hol *obelizsk*, hol apáca.

☺ A jövőbe érve Ádám és Lucifer körülsétálnak a *flaszteren*.

☺ Gina eladta magát, pedig Vajda ezt a nőt mindig a legfelsőbb *légióba* helyezte.

☺ Baudelaire verseire jellemző a *szómánia*.

☺ Ady a Krónikás éneket régies, *anarchizáló* stílusban írta.

☺ Móricz kezdetben *naturista* író volt.

S. Varjú Anna

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

VÁSÁRLÓI TÁJÉKOZTATÓ

Termék neve: kézi-, váll-, háti-, öv-, akta-, utazó-, női-, autóstáska, hátizsák.
Alapanyaga: bőr, műbőr, nylon, textil.
Tisztítása:
- műbőr, nylon, textil esetén, -szappanos nedves szivaccsal
- bőr esetén, -babakrémmel vagy bőrtápláló krémmel dörzsöljük át.
Telephelyünkön szakszerviz működik, ezért hibás termékét csak akkor cseréljük, ha az nem javítható.

KÖSZÖNJÜK
HOGY TÖLÜNK VÁSÁROLT!
Címünk: 1117 Bp. **[REDACTED]** 111-113

A használati utasítás nyelvi állapota: rossz, rosszabb, nagyon rossz. Helyreállítása: tanulással, ellenőrzéssel, gondossággal. A szöveg kicserélése: indokolt. (B. G.)

JÓTÁLLÁS:

Az általunk forgalmazott termékekre a jogszabály szerint kötelező jótállást vállaljuk. Felelősségünk megszűnik a termék nem rendeltetésszerű használatára, átalakítására, erőszakos nyitására. A jótállás nem terjed ki a természetes elhasználódásra. A terméket csak tiszta állapotban vesszük vissza.

Importor: **[REDACTED]**
Származási hely: Kína
Reméljük táskáink használata szerencsét hoz Önnek a mindennapokban.

MÚSCOMBÓC

Készült: marhahús, vis, hagyma, napraforgóolaj, paradicsomlé, só zsemlemorzsza, fűszerek felhasználásával.
Minőségét megőrzi a dobozon jelezett ideig.
Származási hely: Görögország.
Forgalmazza: H-Ellin Kft
1192 Bp. Almos u. 76

Ha leleményes a külkereskedő, még a megszokottnál is nagyobb haszonnal adhatja tovább a terméket, mivel az ismertetőbe ügyesen egy-két nyelvi rejtvényt is belecsempésztet – írja kísérlőlevelében dr. Grynaeus András, a Baár-Madas Református Gimnázium tanára.

EURÓPAI MŰSZAKI SZÍNVONALI

KORNÉLIA REZIDENCIA

Hamarosan költözhető!

205 3871

Értékesítési iroda:
XI. Fehérvári út 54-56.

Buda, XI. kerület

5 percre
a Móricz Zs. körtértől

CIB BANK

Mal-Nes

www.korneliarezidencia.hu

Nocsak! Költözik a „rezidencia”? Vagy csak költözhet? De hová? Valójában alighanem *beköltözhető* lakásokról van szó a hirdetésben. (A XV. Ker. Helyi Téma 2005. szeptember 28-i számában találta dr. Grega Sára olvasónk.)

19 óra **kapunyitás, vendégek érkezése – "fogadó-zene"**

20 óra **[REDACTED] megnyitója**

megnyitja: **[REDACTED]**, illetve a bál házigazdái: **[REDACTED]**

Tárogató szólo -előadja: **[REDACTED]**

Erkel: "Hazám, hazám..." (részlet a Bánk bán c. operából)

Palotás (a Hunyadi László c. operából)

(előadják a **[REDACTED]** növendékei)

kísér **[REDACTED]** Béla kibővített cigányzenekara

keringők, polkák a zenekar előadásában

21 óra **vacsora -svédasztal jelleggel (ültetett állófogadás)**

Vajon miért idézőjeles a fogadózene? Milyen a kibővített cigányzenekar? És miként lehet egy állófogadás ültetett? (B. G.)

Papíron átmegy a Lágymányosi hídon az 1-es villamos

Jobban szeretem, ha a villamos sínen közlekedik... (B. G.)

TÉPJEN EGYET, MÉG SZÜGSÉGE LEHET RÁ!!!

Meg szükségünk is lehet rá; meg szükségünk is... Egyéb lehetőségekről nem is beszélve! (Le)tépte: Pálffy Miklós, a Baár-Madas Református Gimnázium növendéke.